Бүгү чуртталгының пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болғаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 78 (11876) | 1982 чылдың апрель 3, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеден | Өртээ 3 пеш.

ДААРАНЫКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

КЫШИНЕВ. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадыкан 60 шалыпчы неделяның 20 неделязында Кишиневтуң СЭКП-ниң XXIII съездизи аттыг даараныла фабриказының коллективи пландан ажыр чартык миллион рубльдиң продукциязын даарап үндүргеи. № 9 цехтиң даараныкчы мотористери Т. Илован, Е. Васильчук, М. Секриеру болган оон-даа өскелер социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи боон үнгеннер. Фабриканың 400 ажыг ажылчынары бирги кварталдың хуудa планнарын хуусаадан эрте күүсеткен.

(СЭТА-ның корр.).

АДАЛАРНЫҢ ЭРТКЕН ОРУКТАРЫ— ООЛДАРЫНЫҢ ОРУКТАРЫ

Ажылчы чоннарның, хамыктың мурнуда аныяктарның угаан-медерелинге совет патриотизминиң идеяларын сиңиктирери, бистиң Төрээн чуртка чоргаараалга, ону камгалаарынга белен болурунга кижизидери — Коммунистиг партияның эң чугула соруглаарының бирээзи.

Волгоград область патриотчу-маадырлыг кижизидилге талазы-биле улуг дуржулга чедип алдыңган. Ам ол дуржулга бүгү-нииттиге биллингир апарган: ССРЭ-ниң УАЧДлинде ындыг кижизидилгениң хөй талалыг системазын моргүүп турар делгелге ажыттыңган. Ол Сталинград тулчуушкунуның ам болур 40 чылынга уткуштур ажыткан делгелге «Адаларның эрткен оруктары— ооллардың оруктарын» деп ханы утказыг аттыг.

Ол область соңгу үеде чоннуң патриотчу-маадырлыг чоруктарга кижизидериниң бижыг системазы — идеяполитиктиг, куш-ажылчы болган угаан-бодал кижизидилгезиниң хөй талалыг аргаларын ажыглаттынып турар апарган.

Школаларга болган профтехучилищелерде эрес-дидим чоруктар дутайында кичээлдер, шериг-патриоттуг клубтар, «кызыл истенчилер» отрядтары он-он муң аныяк кижилерни хаара тудуп турар.

Чылдын-на Волгоградтың музейлеринге бир миллион ажыг кижи барып турар. Мамаев базырыында Сталинград тулчуушкунуның маадырларынга тураскаал-ансамбль масса-политиктиг болган шериг-патриотчу хемчегларниң өзүлүг төвү болу берген. Ада аныяктарның хоочуннар-биле ужуражыышкынары, ажылчыннарның одуруунга киреринге, комсомолга болган пионерге хүлээп алыышкынынарга тураскаатткан митингилер болган чыыштар киирары чаңчыл апарган.

(СЭТА-ның корр.).

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

КВАРТАЛДЫЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында бердинген планнарны база социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш кызымак ажылдап келген. Оон түнелинде күрүнеге эът садарының квартал планы 7 тонна, сүт садарывы 13 тонна ажыр күүсеттинген.

Мал продукциязын бүдүрерин болган күрүнеге садарын көвүдедиринге төлептиг үлүүн совхозтуң Орта-Тал фермазының коллективи киирип, ол бодунун планның даалгазын чедиишкинниг күүсеткен. Сааңчылар Ховалыт Сарыг-оол, Чокпак Сарыглар, Дензиваа Ондар, Азас Ондар дээш өскелер-даа квартална эки ажылдааннар.

Совхозта хөй ооллаашкыны адаптылып турар. Анга чедир 10 муң 967 хөй төрээн, оон алзоп хөй хураган артыкка алдынган. Өскээр чугаалаарга, ажыл-агый төрүүр 100 хойдан 94 хураганны камгалап алган, мендиг доруктурун турар.

Совхозта 13 хойжу төрүүр 100 хойга онаалтыр 100-тен хөй хураганнарны камгалап алган. А хойжу Делгер Сарыглар 100 хойдан-на 120, Монгуш Өктек-оол — 113, Маадыр-оол Ооржак — 112 хураганны тус-тузунда камгалап алган, эки доруктурун турарлар.

И. ООРЖАК.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң нөл эвээ технигги.

Чөөн-Хемчик район.

ТОС КАЪТ БАЖЫҢ: бирги каъды

«Кызыл тудуг» эргелелинде М. Лаптевтиң удуртканы тудугжуларының комплекстиг бригадазы пайысылал төвүнде 72 аал чурттаар 9 каът бажыңның тудуунда бо хүннерде күжениишкинниг, чаңгыс демниг ажылдап турар.

— Шак мындыг бажыңны республикага бир дугаар тудар хүлээлгени бистерге даасканы дээш чоргаараныр ужуруут бис—деп, мында дуржулгалыг бызаңчы Виктор Николаевич Тарасенко чугаалаан—Тус черниң тудуг талазы-биле технологтуг негелдезинге дүүштүр кезек соок үеде бистиң бригаданың кежигүннери бо бажыңның тудуун ара сокпаткаш, аңгы-аңгы объектилерге ажылдап турдувус. Ам чыдып келгенибиле тудугну уламчылап, бирги каътты удавас доозар бис—деп уламчылады.

Комплектиг бригаданың 19 кежигүнниринің кижи бүрүзү-ле 2—3 холушкак мергежилди шингээдип алган, ажылдың кайы-даа үчастогунга бот-боттарын солуп шыдаар дээринге идегелдиглер. Ындыгларның чижээнге 4-кү разрядтың бызаңчылары Л. Веретенниковту, В. Чооду-ну, каңнакчы А. Дутлякову болган оон-даа өскелерни алап болур.

Найыралдыг бригаданың коллективи ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ол хүнге чедир тудугну ажыглалга киргерни шиитпирлээннер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде солагай талдан) каңнакчылар А. Дутляков, Н. Вдасов; ажыл үезинде.

Автоонуң фотолары.

ӨЗҮЛДЕНИ НЕМЭЭР

Каа-Хем районнуң амыдырал хандырыгга будуруге эргелелиниң Көк-Хаакта комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузунуң ажыыны эки.

Ында хүлээп алыкчы Светлана Полевик комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының аныяк ажылдакчыларының аразында республика чарыышынга өртекен чылын үшкү черни эзелээн. Оон бирги беш чылдың биргизинде ол чурттакчы төнге амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын планнаттынганындан ийи катап хөйнү чедирген.

Бо чыдын эрткен айларының планнаг онаалгаларын С. Полевик эки көргүзүглериг боттандырган. Бирги кварталдың планнаг онаалгазын ол март чаярбиде күүседипкен. Оон 1982 чылда социалистиг хүлээлгезинде харыылап турар участогунга 1500 рубльдиң ачы-дузазын чедирери көрдүнген. ССРЭниң тургустуганының 60 чылының хүнүнге чедир ацаа немей өзүлдени 800 рубльге чедирерин ол шиитпирлээн.

В. КУУЛАР.

ВЫМПЕЛ СОРУК КИИРГЕН

Москваның «Домодедово» аэропортка дүжеринге-ле, «Волгалыг» кижи мени дораан-на космонавтыларның Сыдыстыг хоорайкыгакынче аппарган. Дөргүл төреядеринге безин ынчаар утпуттуруп чорбаан болум, ынчан эрай эпчоксуюп турдум. Бодүүн, күш-ажылчы кижиниң хүнүлүзээри, ыяшка-таа ыгалыг чорду.

«Хемчик» совхозка эвээн наш чыл механизаторлап келдим. Мал чеми белетизээр звенода ажылдап турар мен. Ында Самолёт Кара-Сал, Седипоол Хомушку, Көк Хомушку, Орлов Хертен, Даниил Саая дээш шупту-ла ажыынга кызымак улуг бар. Оларның ачызында звено эрткен чылын 400 тонна мал чеми белетизээр тургаш, 600 тоннаны белетизээн. Тарылгал сигенни белетизээринге Александр Кара-Сал, Төмүр-оол Донгак, Казак Саая болгаш өскеда суггатчыларның киирген үлүү улуг.

Мал чеминиң белетиглелиниң үезинде ажыяды организастап турганы багай эвес. Ынчангаш бистиң звеновус социалистиг чарыштың тиилекчизи болган болгаш Ю. А. Гагарин аттыг вымпел-биле шаңнаткан. Ук вымпелди космонавтылар хөлүндан хүлээп аяыр аас-кежик меңээ тавырышкан.

— Он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедиишкиниңер дээш байыр чедиргенивисти болгаш эм-даа кызымак ажылдаарыңарны күүзенивисти кады ажылдап турар өөрүңерге дамчыдып көрүңер— деп космостуң маадырлары чагаан чүве. Ол чагыгны звеном кежигүннери улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Амгы үеде эрткен чылдан-даа дээре көргүзүглерни чедип алыр дээш шудургу ажылдап тур бис. Бо хүннерде техника септелгези дөозулган, ам чемишчидилге сөөртүлгези түлүк. Суггатты мурнуку чылдардан эрте эгелээш, гектардан-на 42 центнер эвес, оон-даа хөй дүжүттү бо чылын алыр бис. Бо улуг соруглаганы күүседиринче бисти гагаринчи вымпел хөй аът киирип турар. Бистиң бо ажылывыс ССР Эвилелиниң 60 чыл юонга тураскаатты нар.

К. АМЫР.

ХОВУЖЕ ҮНЕРИНГЕ БЕЛЕН

Он бирги беш чылдың ийи чыынның хөөү ажылдарынга белеткелди «Ак-Туруг» совхозтуң механизаторлары «деминг чорудун келген. Машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Дембирел Сүге, механик Ондар Ужар-Маадыр болгаш өске-даа харыысалгалыг оолдар сентелгеге таарымчалыг байдалды шиидээр шаавиле тургузуп келген.

Бо хүннерде ДТ-75-тер бүрүн сентеттинген. Өске марканың беш трактору арткан. Бөжүг машиналары, нургудайында, база белениин шугумунда тургустунган. Арткан техниканың сентелгезин дарый доозар дээш, совхозтуң механизаторлары шудургу ажылдап турар.

Сентелгеге трактористер Очур Сарыг-Нава, Виктор Бадына-Сады, токарь Владимир Чамыян, каңнакчы Сергей Куңгаа, слесарь Серен-оол Чикчит, дарган Намчал-оол Хирбаа болган оон-даа өскелер идепкейлиг киржип турарлар.

Хөөү-трактор бригадазының турлагларының сентелгези база дооступ турар. Оларда печкалар эде салдынган, бажың бүрүзү чугайлаттынган, оолар чүүл дужуртунген. Бо бүгүнү кылырынга Дарзын-оол Шыырап, Николай Шыдый, Светлана Мартан, Экер-оол Хөлчүк олар кызымак ажылдап.

Механизаторлар чоокку хүннерде хөөүже үнүптеринге белен.

С. СОДУНАМ.
К. КОМБУ.

НЕГЕЛДЕ УЛАМ ШЫҢГЫЫРААР

Мал семиртир шөл биле сүт-бараан фермазының кызыл-булуңу чаңгыс черде. Кызыл-булуң бичежек-даа болза, арыг-силиг, чырык, чылыг. Кааскалга-шимеллези база аяныыг болгаш көскү. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң вымпелдерин бир ханада делгей аскан. Бо бүгү кызыл-булуңну көрүштүг болгаш чараш болдуруп турар. Каа-Хемде «Совет Тывa» совхозтуң төвүнде ыңдыг.

Саанчы Салчак Ноңчатмаа февраль айда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган болгаш ам-даа бирги черни салбайн турар. Оон айда бир инекке онаалтыр саггап сүдү 184 килограмм болган. Ол дээрге инек бүрүзүнден-не хүнде алды килограммдан эвээш эвес сүт-түр. Кышкы үеде ол —сүт будүреринге тускайлаттынган фермаларга безин бедик көргүзүг.

Инектин сүткүр болуп турарынга социалистиг чарыштың база бир тиилекчизиниң — Фаина Салчактың киирип турар үлүү улуг. Фаина мал чеми болбаазырадыр черде ажылдап турар. Оон хээп, холуп тургаш болбаазыраткан саваңы, хыргыжы саар инектерге болгаш семиртир молдургаларга, бызааларга хоолулуг чем болур.

Малдың продукциязын көвүдедирде болгаш деңгелин экижиндерде бир кол түүл— оон ажаалдазын болгаш кададын, одар-белчиринг экижиндери. Бо ажылды улуг кадрчы Бичe-оол Марташпан эки кылып турар. Ол база-да социалистиг чарышка тиилекчи боляан болгаш вымпелди чаалап алган. Бызаа ажаакчыларының аразынга тиилекчи болган Анна Самбуу хопукта 500—600 грамм немелде деңзини ап турар. А ээ-не хөй немелде деңзини—хонукта-ла ортумаа-биле 960 грамм — шары кадарчызы Семён Самбуу алган. Оон чаржып турар эки Балчырбай Донлупай анаа үгле 50 грамм четпес көргүзүглүг болган. Иинти малдың чудап эвес, харын семирип турарының ачызында, совхозтуң чоокта чаа күрүнеге саткан бөлүк молдургаларының бирээзининг-не деңзизи ортумаа-биле 360 килограмм болган.

Антонина Эникпенин бригадирлээни бода мал бригадазында чылгы база бар. Оон байдалы база эки. Сайыт-оол Даш-оолдун-даа, Норбу Шагдырның-даа малдаан чылгызы онча, күш-деңгели эки. Хойлун төрүүру адакталып турар. Амгы байдалдан ап көөрге, совхоз чүс хойга онаалтыр тозандан эвээш эвес хураганны доруктуруп болур. Ол дугайын Монгуш Хөвеноолдун, Куулар Өктек-оолдуң, Салчак Болай-ооллуң болгаш өске-даа малчыннарның бедик көргүзүглери баатыкап турар. Иван Дандарның ирттериниң немелде деңзизи база улгадып турар.

Малдың кыштан хүр ажып турарының кол чылдагааны, кыштаглаашкынны организастыг чорукчанындан акгыда, мал чемин чурум ёзугаар чарыгдап, болбаазырадып берип турарында. Оон уламындан совхоз мал чемин өске ажылагыйларга дузалап берип турар апарган.

«Совет Тыва» совхоз чоокка чедир-ле районда эң-не хожудангай ажыл-агый турган. Амгы үеде оон көргүзүглери чүгээртеп орар. Ажылшчылер совхозтуң удавас орулгалыг болу бээринге идеген, хей-аътгыг ажылдап турарлар.

Ажыл-агыйның чедиишкиниг, бай-шыырак болуру ажылдың түнелинден хамаарылгалыг. А ажылдың түнелери кадрлар чедишпес. оларның мергежили чавыс. ажылдаарынга болгаш амыдыраарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан болза, черле эки болуру берге. Ынчангаш бо кыш совхозта бачым ажыл-биле чергелештир өөредилгенин болгаш мергежил бедидеринин үели кылдың чарлаттынган. Эрткен неделяда чолаачылар шылгалда туткан. Оон түнелинде үзэрби кижи бирги класстың үжен кижи ийиги класстың чолаачылары болган. Ол хире хөй бедик мергежилдиг чолаачыларлыг ажыл-агыйлас республикада ховар. Ам механизаторлар шылгалда тудар. Ынчан трактористерниң саны көвүдээр, бирги, ийиги класстарның механизаторлары немежир. Оон соонда мал ажылының ажылдакчыларыга класстар тыпсыр. Мынчап кээрге, ажылчыннарның мергежили-даа бединир, оларның ажыл төлевири-даа көвүдээр, негелде-даа улам шыңгыыраар.

Кадрларны быжыглаар, оларның ажылдаарынга болгаш чурттаарыпга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш, совхозтуң дирекциязы, партком болгаш көдээ Совет күүскөмү шыгыы хемчегларни ап турар. Кол агроном Алексей Сүктер-оол баштаан ажылчынпар хөөү-трактор бригадазының турлаан сентеп, доозарының кырында келген. Суур чаагайжыдыгаанындан эгелээш, малчыннарның өг-оранын, кыштагларын экижиндерипге чедир улуг ажылдар планнаттынган. Совхоз төвүнден ырак эвесте Чүрек-Дөргүп аржаанынга совхозтуң майгыннарлыг дыштанылдга-профилакторий черин бо чылын тургузар. Хары үгда чээрби беш кижи (өг-бүледээ) дыштанып черниң столованазын хымыс-биле долу хандырар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылын «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери челиишкинниг болгаш хей-аътгыг эгелээп. Олар ажылагыйны орулгалыг болдурар дээш бүгү күжүп салып турар болгаш ССР Эвилелиниң 60 чыл юонга төлептиг ужураыыр сорулганы салганнар.

К. ЧООДУ.

Фиттерден МЕДЭЭЛЕР

ПРОТОКОЛГА АТ САЛГАН

ВАРШАВА. Найыралдың совет пиитилелдер эвилелиниң, Совет-польша найырал пиитилелиниң база Польша-совет найырал пиитилелиниң аразынга 1982 чылда кады ажылдажылга дугайында протоколга ат салыышкыны Варшава хоорайга болган.

Аңы-дүңма ийи улустарның амыдыралын кайы-кайызы өөренирингe, оларның сырый харылзаалары улам-на кадбартырынга идиглиг янзы-бүрү хемчегларни чорударын документиде айыткан.

КНО-НУҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫШЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕРН. Чоокку Чөөн чуктуң айтырыын Совет Эвилелиниң киржилгези-биле делгем хемчээлдиг кылдыр чугаалажып көөр ужурлуг бис деп. Каттышкан Нацналар Организациязының Чиңгине секретары Хавьер Перес «Тагес Анцайгер» солунга интервьюзунга медеглээн.

Ол соруглаңы чүгле КНОнуң шугуму-биле күүседип болур. Чүге дээрге, КНО болза бүгү талалар болгаш сонуургалдыг өске-даа күрүнелер чаңгыс стол артында олуруп алгаш, айтырыгларны шиитпирлээр кара чаңгыс шуулган болуп турар деп. КНО-нуң Чиңгине секретары айыткан.

ЧАЗАК ЧАҢГЫС-ДАА АЙТЫРЫГНЫ ШИИТПИРЛЕП ШЫДАВАС

ЛИССАБОН. Португалияның бүгү демократтарының, бирги үетчеге коммунистерниң болгаш социалистерниң дем каттыштырган күжениишкиннери чурттуң конституциязын камгалап шыдаар деп, Португалияның Коммунистиг партиязының Политкомиссиязының болгаш секретариадының кежигүнү Октавиу Пату чоокта чаа Вила-ди-Санту-Антонью хоорайга болган митингиге медеглээп. Эрге-чагыргада амгы бөлүктер конституцияны «өдек» көөр деп чылдан-биле чуртта революстуг чаалап алышкыннарны узуткаарын оралдажып турар.

Португалияның мурнунда тургустуган чаңгыс-даа айтырыгны чазак шиитпирлээр шинээ чок болгаш ол чазакты дүжүрерин Октавиу Пату шыңгыы негээп. Революстуг чаалап алышкыннарны узуткаарын оралдашкан чазак улуг капиталдың диктатуразын тургузарын чедип алыр дээ турар.

АКШ-ТЫҢ ЫЛГАЛ КӨӨР ХЕМЧЕГЛЕРИҢ БУРУУ ШАПКАН

Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чуртгарга хамаарыштыр АКШ-тың администрациязының ылгал көөр хемчегларын Герман Коммунистиг партиязың баштаар черинiң секретариадының кежигүнү Вильгельм Шпрепгер буруу шапкан. Президент Рейганның чазаанның политиказы социалистиг чурттар-биле садыгаажылганы кызырарынче, дайынга белеткелче угланган болуп турар.

Совет Эвилели-биле «Газхоолай» деп дүргүжулганы үзер дээш Вашингтоннуң оралдажыышкынынарын В. Шпрепгер айыылдыг өнүкчөңгээ-дир деп адаан. АКШтың ыйыышкыны сөөлгү үеде улам күштелген-даа болза, Ак бажыңның дужаалынга чагыртыыпдан Барыын Европаның чурттарының чазактары ойталап турарын ол демдеглээн. Улур туржуушкунуңуң политиказы дүшкүүрлүг эвүрүкү улам күштелдирер болгаш дайын аймалын улгаттырар дээрзин Барыын Европа чурттарының чазактары билип турар.

Боттуг социализмниң күрүнелери-биле экономистиг харылзааларның айтырыгларына В. Шпрепгер докгаазан болгаш Германияның Федеративтиг Республиказы өске күрүнелер-биле, ылангыя Совет Эвилели-биле садыгаажылганын үзеп турар деп медеглээн.

ЯПОНИЯ-БИЛЕ САДЫГ ДАЙЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. АКШ амгы үеде Япония-биле чаа садыг дайынының будүүзүнде турун турар. «Филадельфия инкуайрер» солунуң дыкластакчызы Ричард Эйнсли Япония-биле садыгажылганың үзеп турар деп медеглээн.

ЯПОНИЯ-БИЛЕ САДЫГ ДАЙЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. АКШ амгы үеде Япония-биле чаа садыг дайынының будүүзүнде турун турар. «Филадельфия инкуайрер» солунуң дыкластакчызы Ричард Эйнсли Япония-биле садыгажылганың үзеп турар деп медеглээн.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

Соңгулдаларга уткуштур

ДЕПШИДИЛГЕ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаалар талазы-биле районнар, хоорайлар болгаш подэо соңгулда комиссияларының составынга төлээлекчилер депшидери республика девискээринде уламчыгавышаан.

ЧАДААНА

Чадааның районнар аразында Сельхозтехника каттыжыышкынынга улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле район, хоорай соңгулда комиссияларының составынга боттарының төлээлекчизин дешпидеринге тураскаатткан коллективтиг иинти хуралы кедүрүүшкүнүт байдалга болуп эрткен. Совет соңгулда системазының дугайында илеткелди каттыжыышкынның эргелекчизиниң оралакчызы Г. К. Фаткуллин кылган. Дараазында районнуң соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчи дешпидерин чугаалашкан. Слесарь Д. К. Сат районнуң соңгулда комиссиязының составынга товаровед И. Ф. Филатованы дешпидерин саналдаан. Ол саналды хуралдың киржикчилери бир үн-биле деткээн.

Сүт-Хөл ыяш ажыл-агыйының ажылчыннары, инженертехниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары районнуң соңгулда комиссиязының составынга ажылчын Х. С. Монгушту депшиткен.

Районнуң коммунистиг организациязындан районнуң соңгулда комиссиязының составынга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ийги секретары Т. Ш. Сарыгларны депшиткен.

КЫЗЫЛ

Кызылдың эът комбинадының коллективиниң иинти хуралын партбюро секретары Г. Л. Литвинцева ажыткаш, чер-чер Советтеринде соңгулда кампаниязын эгелээнин дыңнатпышаан, хоорайның соңгулда комиссиязының составынга коллективтиг төлээлекчиэн кылдыр колбаса цехиниң ажылчыны коммунист Ю. С. Степановту депшидерин саналдаан. Ол саналды экономист С. Н. Локтева, колбаса цехиниң начальнигы В. Т. Петухова болгаш оон-даа өскелер деткип, бүзүрелдя ол шыпызыдын шыдаар дээрзин демдеглээннер. Ю. С. Степановту хоорайның соңгулда комиссиязының составынга хурал бир үн-биле бадылаан.

Съездиге соңгуткан Төп чөвүлелдиң бирги пленуму болган. РСФСР-ниң педагогика иинтилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазынга ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының академигги Ю. К. Бабанский соңгуткан.

(СЭТА).

ПЕДАГОГТУҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

РСФСР-ниң Педагогика иинтилелиниң VI съездизиниң кирижикчилери өөрүн орар салгакчыларның идея-политиктиг болгаш угаан-бодал кижизидилгезиниң, аныяктарны амыдыралдың идепкейлиг туружунга хөөрэзэринниң айтырыгларын чугаалажып кергеннер.

Педагогтар өөредилгени амыдырал-биле сырый холбаштырыышаан, бүгү талазыбиле эртем-билиглиг кижилерни кижизидериниче чуткүп, коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржиринге аныяктарны белеткеп турарыны аңаа кыдыгаан илеткелге болгаш санал-онаалдарга-даа демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга салган соруглаарын күүседиринге Россия Федерациязының педагогика иинтилелиниң ролю улуг. Амгы үеде ол иинтилел бир миллион ийи чүс муң кижини болгаш коллективтиг кежигүннер боон турар 86 муң будүрүлге чергелеп, пожхозтарны, совхозтарны, албан черлерин хаттыштырып турар. Иинтилелдиң 66 муң ажыг өө организациялары школаларда, ПТУ-зарда, дээди өөредилге черлериниң түскей өөредилге черлериниң болгаш школ назы четпээн уруглар албан черлериниң хөй хевиинде ажылдап турар. Ол иинтилел улус болгаш профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң органнарыбиле, дээди школа-биле кады школга күн-ажылчы, угаан-бодал, эстетиктиг кижизидилгениң хевирлерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдарының соруглаарын шиитпирлеп турар.

* * *

Съездиге соңгуткан Төп чөвүлелдиң бирги пленуму болган. РСФСР-ниң педагогика иинтилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазынга ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының академигги Ю. К. Бабанский соңгуткан.

(СЭТА).

ТУДУГЛАРНЫҢ ТЕМПИЗИ, ШЫНАРЫ

Тес-Хем районнуң төвү — Самагалдай суур чылдан чыгче улам-на чаартынып, өзүп олуржар. Суурда чуртталга тудугларның сентелге-тудуг участогу чыл санында плавда көрдүнгенининден ажыр тутқулаан. Ам-даа тудуп турар. 1975 чылда районга № 1070 көжүү чоруур механизастаттынган колонна тургустунган. Ол коллектив түгле Самагалдай суурнуң чаартылгазынга эвес, а районнуң совхозтарынга улуг ажык-дузалыг болган. Ук колонна «О. Шынаа» совхозту бо хүннерге чедир каш-каш кудумчуларлыг, улуг суур болдурган. Баштайгы 2—3 чылдарда оон ажылы шуудавайн, ай болгаш квартал планы күүсеттинмейн турган. Оон чылдагаванын — ажылчын күш чедишпейн турганында. Баштайгы чылдарда чаа КМК-га 200 кижи ажылдаар турган болза, түгле 50—60 хире ажылчын бактаан турган.

Амгы бо хүннерде № 1070 КМБ мурнунда чылдарга бодаарга, ай болгаш квартал планын күүсеттин турар мурвакчы бүдүрүлгелерниң санында киргей.

Чаа тутунуп турар тудуглар янзы-бүрү организацияларга хамаарыжыр. Оларның чамдыктарының байдалын көрээл.

1970 чылда сентелге-тудуг участогунуң механизастаттынган улуг корпузунуң тудуун Москваның студентилериниң «Опыт» тудугжу отриды тудуп эгелээн. Студентилер ол чылдың сезонунуг үезинде бир улуг корпустун, складтың база одалга системазының хапаларын доозуп каан. Ол тудуг оон соонда ара сокпаш, 9 чыл болганда хатап «дирилгеп». 1979 чылда 50 мун рубльге дээвирип дуглаан, хапазының бир талазын чедир кылган, хапаларны малгаштап дескилээн. Ынчан көрдүнгеп акпаныш түгле 30 хуузу чарыгдаттынган турган.

1980—81 чылдарда ол тудугнуң арткан 30—40 хуузун чылын тургаш, арай боорда доозкан аттыг болган. Амгы хүннерде тудугнуң иштики дериглеп долу эвес, чедир кылдынмаан ажылдарны сентелге-тудуг участогунуң ажылчыннары кылып турар.

1979 чылда 700 өөренчиктер өөренир чаа школа тудуу эгелээн. Тудугну КМК тудар болуп хүлээнип алган. Тудугну эгелеп кылыр чылында 78 мун рубльзи чарыгдаар турган болза, түгле 36 мун рубль шингээдип алган. Кышкы үеде школа тудуу сонсаан. 1980 чылда таваан доозупкан, хапазы көстүп келген. Ажылчыннарның саны эвээш — түгле 18 кижи турган. КМК-ның начальниги эш Чувашов олче улуг сагыш салбас, сонуургавас болган. 1981 чылда школа тудуу катап-ла апрель сөөлүреди эгелээн. Оргта 60 кижи ажылдаар деп шиитпир үнген, ынчалза-даа ол болдунмайн барган болгаш түгле 25 кижи ажылдап киришкен. Бир эвес тудугну керээ ёзугаар үзүк-соксаал чок тутқан болза, эрткен чылын оон тудуу доостур турган. Бо чылын школавы ажыглалга киирер дугайында айтырыг шиитпирлеттинер үзүрлүг.

Райпога чаа телевизелдиң столовазының тударын көрдүнген. Бо тудугну Респотребсоюзтуң сентелге-тудуг участогу эгелээн, таваан 1979 чылдың ноябрь айда доозкан. Шынында ажыглаза чогуур акша-хереңгинин 30 хуузун шингээткен, планы күүсеттинмээн.

1980 чылдың апрель айда хапазын салып киргеп. Аңаа 7 кижи составтыг бир бригада ажылдап турган. Шалыкшын-даа улус болган. Материал четчир. Самагалдайның чону удавас чаа столовазылыг болур бис деп өөрүп турган. Ынчангаш түве кайда боор, июль айда тудугжулар кезүлбестээн, ол-ла хевээр барган. Август айда шын эвес туттунган деп чугаа үнгеп. Оон бээр ийи чыл болган.

Столовая тудуунга эккеп дүжүргеп түүйбу эстп берген. Ынча 6 кижи составтыг бригада ажылдап турар.

База бир чижек. Райкүүскомнуң үш каът бажыңы Самагалдайда улуг-даа, чараш-даа. Ону беш чыл туткаш доозкан болгай.

Самагалдайда одаар түүл сайгараа пунктунуң даргазы эш Нурзат 4 машина кирер гараж кылдыртқан. Ол гаражты шлак-биле бир ай кылган. Түннели түү болгаш-ла? Чыл ажа бергенде малгажы ацаа-ла төктүп турар апарган. Сөөлгү үеде оон хапалары чарлыгылай бергилээн турар. Бажыңнарны, гараждарны шыпары куду кылдыр кылдыртқан ажыл түү боор.

Бо талазы-биле райкүүскомнуң тудуг талазы-биле харылаң турар килдизи тудугну хүлээп алырын түге шингыратпайн турарыл?

Тудугга хереглээр материалдарны баш удур чугаалаппас, «материалдар үзүлген, чок» дээп соонда олурар. Бо чорук бистиң районда шуут чаңчыл болган.

Районда аныяктар хөй. Күзелдиг кижилерни тудугнуң түр курстарынга өөредип алыр үе келген. Азы район төвүнге ыдыг курстарны түге ажыдып ап болбас деп. Ол ышкаш тудут ажылы кыш, чай чок болганда ажылчыннарны доктаамал ажылдаңы-биле быжыглап турган оларны тудут ажылынга түге чаңчыктырып шыдавас бис. Сиу ынчаар кылырының аргазы бар.

Ю. ОНДАР.

Республиканың Улусчу контроль комитединде

ЧЫЛГЫ МАЛДЫ ӨСТҮРҮП, ЧӨП АЖЫГЛААР

Бо чылдың эгезинде республиканың 61 совхозтарында болгаш Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станцизында 23 мун баш чылгы санаттының турган. Эрткен чылын совхозтарда чылгының баш саны 1,4 хуу өзүлделиг болган. Чылгы өстүрериниң планын эрткен чылын республика 89,6 хуу күүсеткен. А 18 совхозтар ону ажыр боттандырган. Оларның аразында «Чодураа», «Кызыл-Тук», «Кызыгаар», «Торгалыг», «Дөн-Терезин», «Барлык», «Шекпээр», «Кара-Хөл», «Енисей» болгаш өскө-даа совхозтар бар.

Өвүр, Чөөн-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Кызыл районнарда чылгының баш саны өзер хамаан чок. 2-ден 6 хуу чедир кудулаан. Бии-Хемниң совхозтарында байдал эң-не дора болуп, онда чылгының аразында белер саны түгле 32 хуу болуп турар. Бо районда төрүүр үүе беге онааштыр түгле 30 кулун алдынган.

Мындыг байдалдың чылдагаанныңарын тодарадыры-биле Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитеди хынаазда чоруткан. СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң эрткен чылдың апрельде хүлээп алганы «Республиканың совхозтарынга чылгы мал ажыдының сайзырадырының хемчегдериниң дугайында» доктаалың күүседир талазы-биле Бии-Хем районнуң совхозтарының ап чорудун турар хемчегдерин хынаазында үезинде тодараткан.

Районнуң кедээ ажылагый эргелели, совхозтарның удуртукчулары үстүнде доктаалды күүседириниче угланган организас-техниктиг хемчегдерни ап чорутпаан болуп турар. 1981—85 чылдарда чылгы ажылын сайзырадыр талазы-биле бадылап каан программаның бөттөнылгазын эргелел контролга албаан, чылгы ажылының эртем-шинчилел институдунуң саналдарын бүдүрүлгеге шингээдирин организаставаанны хынаалдадан илереэн.

Эрткен чылын районнуң совхозтары чылгының баш санын чыл эгезинде тургашындан 2,8 хуу эвээжеткен. «Хадиң», «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтар түс-түзүнүл 3,2; 6; 7,3 хуу эвээжеткен. Оон көл чылдагааны —чылгыны өстүрер дээш түскай ажыл чорутпайн турарында. Эрткен чылын «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтар төрүүр үүе беге онааштыр 27 болгаш 16 кулун алган. Ол дээрге республиканың өртүмкак ортумак көргүзүнүн чартын безин четпейн турар. Эдериштирилгени, боозадылганы четче организаставайн турарывдан белерниң хөй кезии кызырап турар. Малчыннарда ажыл аъды кылдыр ажыглап турар белерниң боозадылгазы шуут төрүттүнмейн келген. Ындыг ажылчын белерниң саны үүе жетпкен.

Районнуң совхозтарында чылгыны тудуп, ажаап-хөй-таарааарында эргежок чугула бодүүн хевириниң кажаалары безин чок. Оон уламындан зооветеринарлыг, профилактиктиг хемчегдер чоруттунмайн, малды эмнээр, белерни төрүдер, кулунарын ажаап-тежээр, оларны үзүп ангылаарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан. Кулунарга, аныяк малдарга, торүүр белерге, аскырларга немелзе чемгерилгени организаставайн турар. Совхозтарда бар аскырларның ажаалда-чемгерилгезиниң кошкаандан оларның бүдүрүкчүүү куду дөнелде. Аскырларның саны эвээш.

Аъттарны өөредир, оларны бүдүрүлгеге ажыглаарын экижидер талазы-биле ажыл кошкак. Совхозтарда чылгыларның баш санының үштүн бир кезии өөретпээн малдар болуп турар. Ол хирезинде хөй белерни ажыл аъды кылдыр ажыглап келген.

Ол ышкаш чылгы малдың үчёдүп чурумчутпааны хыналадан тодараан. Ажылагыйларда аъттарны дугаарлап, таңмалаарын долуулавбише кылбаан. «Хадыңы» совхозта 24 ажыл аъды кымныгда адында документ ёзугаар бижиглаттынмаан болган. Мындыг ажыл-агыйжы эвес, үчёттү саңдарга тургускан чоруктарның үржүүдүн аътарның өлүр, чидер, оларны оорга алыыр, чишке хереглээр чоруктар хөй. Ындыг чылдагаанныңар-биле совлуг өйн чылда районнуң совхозтарындан 513 аът хораан, ол-ла үенің иштинде түгле 260 кулун төрүттүнген болгаш камгалап алдынган.

Хөй кулун камгалап алган чылгычыларның ажылын деткип, база чылгының баш санын өстүргени дээш оларны мактап-шаңнаарының моральдыг-даа, материалдыг-даа хемчегдерин совхозтар ажыглавайн турар.

Чоруткан хынаалдың соонда районнуң кедээ ажылагый эргелели болгаш совхозтар директиялары четпестерни чайладыры-биле ап чорудар хемчегдерни ажылдап кылган. Оны дарый боттандырып эгелээрни эргелел начальниги болгаш совхозтар директорлары республиканың Улусчу контроль комитединиң хураңгыга аазаанар.

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүделиниң үстүнде доктаалының күүселдезин хандырар талазы-биле чогуур ажыл чорутпаанны, чылгы малдың үзүкүү-дузаазын чедир үнелеерин түрары дээш Бии-Хем районнуң кедээ ажылагый эргелелиниң начальниги В. П. Меркуловка шингы донгулданы, «Хадыңы», «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтарның директорлары А. А. Тыхеев, Д. Д. Сирота, В. Г. Бесеонов оларга комитет донгулда хүлээткен.

ОРГАНИЗАСТААНЫ БАГАЙ

Комитеттиң ол-ла хуралынга Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында болгаш Сельхозтехкүркомнуң Чадаанада районнар аразының каттыжыышкынында кедээ ажылагый техниказын сентеп турарының темпинининг база шыпарының дүгайында айтырыгны чугаалашкан.

Районнуң совхозтарының, Сельхозтехкүркомнуң Чадаанада районнар аразында каттыжыышкынының, кедээ ажыл-агый будүүрүлге эргелелиниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары часкы хову ажылдарынга белеткеллиг кол кедээ—техника сентелгезин кошкак удуртканнар. Совхозтар сентелгезин орай эгелээн. Сентекчилер бригадаларын, звеноларын организастап тургузар, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдаздарны турлаар хемчегдерни ёй-шаанда ап чорутпаан. Аңаа удуртулганы кедээ ажыл-агый эргелели кошкаткан. Совхозтарга план-графикти чедирбээн. Сентекчилер ортузунга социалистиг чарыштыг организастаарының, оон түңнелдерин үнүлүрениниң негелдеринге ажылдан кылбаан.

Техника сентелгезин «Хөндергей» совхоз февральга чедир эгелевээн, «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар чаа эгелээни хынаалдадан илереэн. «Алдан-Маадыр», «Сут-Хөл», К. Маркс аттыг совхозтар сентелгеге эгелээн, сентелгеге, төзээн механизаторлар ажылдан турар. Оларның ажылдаар байдалын таарыштыр организаставаан.

Сельхозтехкүркомнуң Чадаанада мастерскаязы совхозтарга тракторлар, автомобильгузар хемчегдерни ёй-шаанда ап чорутпаан. Аңаа удуртулганы кедээ ажыл-агый эргелели кошкаткан. Совхозтарга план-графикти чедирбээн. Сентекчилер ортузунга социалистиг чарыштыг организастаарының, оон түңнелдерин үнүлүрениниң негелдеринге ажылдан кылбаан. Техниканы сентелдирде, оон ажырда документилерни четче тургуспас чоруктар илереэн. Мастерская агрегат-белдирлер ажыы-биле сентээриниң дешшилелиг аргазын шингээдин албайн келген.

Часкы тарылага техника белеткелин ёй-шаанда организаставаанны, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылын эрелгей удуртканы дээш кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Д. Б. Кара-Салга донгулда, эргелелдиң кол инженери В. Г. Волошинге шыгыны донгулда хүлээткен.

МЕРГЕЖИЛИНИҢ ТЕРГИИННЕРИ

«Революциянын чалбыыжы» совхозтуң комбайнери Николай Васильевич Бутин эрткен күзүн дүжүт ажаалдазынга тараа бастырарының сезон планын 276,1 хуу күүсеткен, Таңды районга рекорд тургускан. Ынчангаш аңаа «Районнуң тергиин комбайнери» деп атты чемпионнуң лентазы-биле кады тывыскан.

Н. В. Бутин ам комбайнар сентелгезинде эрес-кызымак ажылдап, хүн үлүүн үргүлчү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Н. Бутин.

А. АЛЕКСАНДРОВТУҢ фотолары.

Ол-ла совхозта мал чеми белеткээринде ажылдап турар Семён Андронович Яковлевке «АВМ-ниң тергиин операторуң» деп атты тывыскан. Эрткен сезонда ол план ёзугаар 200 тонна витаминниг сиген дазганы белеткээр тургаш, 420 тонналы бүдүрген.

С. Яковлев бо хүннерде малга немелде чем белеткээринде база-ла шалычыг ажылдап, планнан ажыр хөй продукцияны берип турар.

ЧУРУКТА: С. А. Яковлев.

Советтер амыдыралы

КОШКАК ТУРГУСКАНЫНДАН

Баян-Тала кедээ Советинде 25 депутат бактаан киргеп. Эрткен сонгулдалар үезинде сонгукчулардан киргеп чагыларының 18-ин амыдыралга боттандырары-биле хүлээп алган турган. Оларның 16-зы бо хүннерде амыдыралда боттанган. Сонгукчуларның чагы-биле Новая кудумчузун радиожуткан, үш ог-бүле чаа чуртталга бажыңын алган болгаш сүт-бараан фермазынга уруглар садын туткан. Ол түгле үш-ле чижек-тир.

Кедээ Советтиң күүскому чоннуң чагыларын күүседир талазы-биле эвээш эвес аргадуржулганы шингээдин алган болза-даа, оон организас-массалыг ажылында четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Ынчангаш Советтиң депутаттарының, доктаамал комиссияларының ажылында четпестер эвээш эвес.

Советте 4 доктаамал комиссия тургустунган. Оларның ажыл планы чок, херек эмгелели негелдеге дүүшпес. Доктаамал комиссия бүрүзү тускайлаан папкаларлыг, ындыг турбуже кылдынган ажылдар ында демдеглеттинмейн келген. Сессияларга депутаттарның идепкейи чавыс, оон ажылынга депутаттарның киржигеин четпес. Депутаттарның шүгүмчүзелдиг саналдарының күүседлезиниң талазы-биле дыңнадыгны дараазында сессияга кылбайн келгени канчап-даа таарышпас. Оон-биле чергелештир күүскөм хуралдарын эртирип турарында чамдык четпестер бар, хуралдар кордүнген хуусаазында эртпейп турар. Кедээ Советтиң күүскомунуң организас-массалыг ажылында ындыг четпеңер ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлээринге таарымча чок байдалды тургузуп турар. Советтиң депискээринде бот-башкарылгалыг хөй-ниитин организацияларның ажылының харылзаазы кошкак, көскү ажылы чок. Чижээ, суурда херээженнер чөвүдели кылган ажылының дугайында отчёт-демдеглел тургускайн турар. Ынчангаш оон ажылының дугайын эки, багай деп чугаалаары берге.

Советтиң депискээринде хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар хөй болуп артышаан.

Эрткен чылын кедээ Советке хамаатылардан 44 чагаа, билдирииишкин киргеп, оларның эзлери чогуур хуусаларында харыларны алган. Хамаатыларны хууда айтырыглар талазы-биле күүскөм кежигүүнериниң түскай хүлээп алырының дүн чүрүмүн тургускан. Ол хүлээп алышкынарны хөй кезиниде түге кедээ Советтиң даргазыбиле секретары кылып турар. Өскө кежигүннер ол графикти сагыжайн турары четпес.

Көрек эмгелелиниң талазыбиле түскай дептерлер-биле бүрүн хандыртқан. Ол хирезинде эрткен чылдың сессиязының бир, күүскөм хуралының 3 протоколу чок болган. Күүскомга кээп турар бижиктерни күүскөм кежигүнериниге таныштырбайн турар. Эрткен чылын райкүүскомдан күүседирии-биле 28 шиитпирлер келген. Оларның күүселдезиниң дугайында оң сес информацияны кедээ Советтиң даргазы турган С. М.-Б. Ооржак, секретары М. М. Куулар оларның бүрүүзу-биле амбо хүннерге чедир харылаваан. Бо талазы-биле кедээ Советтиң күүскому үстүкү органнарның болгаш боттарының үндүрген доктаамал, шиитпирлеринни күүселдезиниге хынаалда, контрольду кошкаткан, контроль карточканы тургускаан.

Советтиң девискээринде хуруп турар албан организацияларниң аъмдырал хандырыгга бүдүрүлге эргелелиниң комплекстиг хүлээп алышкын пунктузу эрткен чылдың түңнелин үндүрер, мал чеминиң тамвалгазын болгаш сүт-биле хандырылгазын чугаалажып көөр деп планнап турган черинге таварыштывыс.

Ол кежээ бригаданың кежигүнериниң боттарының ажыл-херээнин дугайында, мал ыыттаглаашкынының дугайында хөйүү чугаалажып, дуруушкаңнар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Чөөн-Хемчик район

БРИГАДАНЫҢ ЧЫМЫЖЫ

«Малчын» совхозтуң Кара-Ховуда № 3 хойлуу бригадазының төвүнге кышкы хүн дат бажынга олургалак турда чедип келдивис. Бригаденың бригадири Александр Кара-оол бисти хөглүг сеткил-хөөнбиле уткуп алды.

Мал ыыттаглаашкынының амгы байдалын айтырарывыска, Александр Хертекович мынчаар харылады:

— Эрткен чылын бо үеде байдал коңчуг дүрүнчиг турган чүве. Улуг хар чагган, соок хат хадаан турган. Бо чылын мал чеминиң белеткелиниче, оон курлавырын тургузарынче хөй күштүү мөөнээн бис. Малчыннарның амыдырал-чуртталгазын, малчыннар ортузунга социалистиг чарыштыг шын организастаарын политикачээлдерге, малчыннар хуралдарынга чугаалажып турар бис. Ам бар мал чеминиң санаашкынын кылгаш, одарны бригаданың бүтү малчыннары планнаан, хойга сугну чылдың бээрин дугурушкан бис.

Бригадир бригаданың бүтү малчын коданнарын кеззээп, эрткен неделяда шиити байдалды өөренип көрүп алган, ам малчыннарны чыгаш хурөл кылыр, эрткен айның социалистиг чарыжының түңнелин үндүрер, мал чеминиң тамвалгазын болгаш сүт-биле хандырылгазын чугаалажын көөр деп планнап турган черинге таварыштывыс.

Ол кежээ бригаданың кежигүнериниң боттарының ажыл-херээнин дугайында, мал ыыттаглаашкынының дугайында хөйүү чугаалажып, дуруушкаңнар.

М. ДОҢГАК.

Мөңгүн-Тайга район.

ЧАҢГЫС-ХАДЫҢ ХОВУЗУНДА

Кызылдан үнген улус Сарыг-Хөлүгү арт кырынга кээрге-ле, Чөөн-Хемчик районнуң девискээри көстүп кээр. Ол-ла черден кулу, тарылга шөлүнүү шидыы кыдынга бичии тей көстүр. Оон бажында чаңгыс ыяш бар. Ол хадынга турасказаашы, ол делгем ховуу-шөлдү чон Чаңгыс-Хадың ховузу дижи берген.

Чаңгыс-Хадың ховузунуң алдыы талакы кыдынга, даг эдээнде кыштаг бар. «Искра» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Монгуш Бертик-ооловна аалы ында турар. Ол чазык болгаш хөглүг малчын-биле кижиниң чугаалажыксазы кээр.

Бертик-оол Серен-оолович—совхозтуң № 1 хойжу бригадазының — Чаңгыс-Хадың бригадазының кежигүнү. Ук бригада оң бирги бөө чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедишкин-биле доозкан. Оон төрүүр үүе хойга онааштыр дорукторган хураганы орту-мда-биле 91 баш болган. Бригала дук бүдүрер планын база ажыр күүсеткен. Бригада кежигүннериниң кыштаглаашкынга белеткенгени багай эвес: кажаалар болгаш бажыннар шыпарлыг сентетинген, мал чеми четчир.

Бертик-оол Серен-оолович эрткен чылын совхозтуң хойжуларының арагына калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол төрүүр үүе хойга онааштыр 110 хураганы дорукторган болгаш хойлан-на 2,3 килограмм дүктү кыргын алган. Оң бирги бөө чылдың баштайгызында бедик көргүзүлэри дээш «Жигули» машинаны эзлиг чок садын алыр талон-биле шаңнаткан. Ол эрткен чылын ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелезинге чоргаан. Хоочун хойжуда «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин, социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектери бар.

Бо хүннерде Бертик-оол Серен-ооловичиниң хою төрүл үзүрар, чаш толу мендиг. Хоюнуң деңгели база шыырак. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл ооңуң дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалыбиле тамышкаш, аңаа алгар кыллыр эрткен чылдардан эки көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген ажылдан турар.

Ч. МОҢГУШ.

Норжун-оол-даа. Надеждаа малды эки ажаан билириниден аңгыда, ону янзы-бүрү аарыглардан камгалап билир кылдыр, ветеринарияның бөдүүн аргаларын ыяк өөренип алганнар.

— Ырак тайга-сын черде улуска мал эмчилери үргүлчү кээп, хайгааран турар эвес. Ынчангаш кижи боду-да мунгаңыр, малды эмнээрин-даа болза, боду-ла кылыр апаар чүве шыкажыл — деп, Надежда Сат чугаалаар. — Эмнерии баш удур тыптымын, белеткеп аар. Анай төрүттүнерге-ле, иезинге эмзирбейндаа камгалал сыкыртымышкынны кылып алыр. Ынчан ол белеп аарбас, отпес-даа болур.

— Анай бичии-даа соок, өлүшк шыдавас, ырмазы коңчуг багай амытан болдур ийин— деп Надежда Даваевна чугаалаар.—Ынчангаш кажаа иштии ей-тап чылыг тудуп, анай-ларның адаан үргүлчү кургаглаары, өдекти удаа-дараа солуп турары чугула. Ынчангаш кургаг өдекти чайын, күзүн эңдере белүп ап турар бис.

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

Эки үре-түңелдиг, кызымаккай күш-ажыл каяа-даа үнелелдиг. Ону кылып чоруур эки кижилер кымга-даа хүндүткелдиг.

Норжун-оол Саттың чүткүлдүг, эки түңнелдиг күш-ажылы база-ла чогуур үнелелди ап келген. Малчының өөнге киргеп, сүттүг шайны аартап, хөөрежин ора, шаңнал-макталдарын көргүзерии оон дилээр болзувусса, дөр бажында өгүлзалыг ажыктакшы, улуг шеверии папканы оон үштүп, мурнувуска салып бээр. Ында хөй-хөй дипломнар, хүндүзел, мактал бижиттер, чарыш тиилекчизиниң

(Төнчүзү. Эгези № 77 «Шында»).

СОРУЛГА КАНДЫГЫЛ

Өшкү ажылында шиитпирлээри негеттинип турар хөй айтырыгларның болгаш четпестериниң барын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң «1982—1985 чылдарда өшкү-сөлдүк, теве, ири ажылын көгжүдер талазы-биле хемчегдер дугайында» бо чылдың март 15-те хүлээп алган доктаалында демдеглеп, четпестерни чайладырының, мал ажылының ол адырларын сайзырадырының тодаргай сорулгаларын айыткан. Чижээ, кодан, бригада, совхоз бүрүзүнге бүдүрүкчү малдарны кылырынче онзагай кичээнгейни салып тургаш, селекция-уксаажыдылга ажылын экижидер. Бодунуң уксаалыг малдар өстүрер базазын 1984 чылга чедир тургузарыбиле совет дүкүр уксаанның өшкүлерин өстүрер тускайлаттынган фермаларны «Сут-Хөл», «Куш-ажылдың хостуу», «Тээдиг», «Тес-Хем» совхозтарга тургузар. Малдың үчёдүп кылыр, коданнарны, ылаягын төрүүр мал коданнарын четчелеп тургузар талазы-биле зоотехниктиг ажылды экижидер. Он бирги беш чылда кодан бүрүзүнге төрүүр өшкүлерниң денгиүүрү 50 хуудан эвээш эвес болуруп чедип ап, совхозтарга өшкүнү тарып боозадырын эгелээр. Бо болгаш өскө-даа хемчегдерни ап чорудуп турган, республикага өшкү санын 1985 чылда 124 мун 500, а дараазында чылда 130 мун чедирери көрдүнген. Оон иштинде төрүүр өшкү 61 мун 250 баш болур.

«Сут-Хөл» өшкү ажылдыг улуг совхоз болганда (ында ам өшкүнүң саны 16 мун 200 ажыг, ол дээрге республиканың өшкүзүнүң 14,7 хуузуур), доктаалда айыттынган оргулгалар аңаа дорт хамаарыры биллингир. Оон-биле чергелештир уксаалыг малдың тускайлаттынган фермазын тургузуп, аңаа өстүрген, бирги класстың дузак өшкүлерин база бүдүрүкчү хуналарны өскө ажыл-агыйларга чыл бүрүле 500—700 чедир садары. 1990 чылда совхозтуң өшкүзүн 25 мун чедир өстүрери көрдүнгеп.

Бо белеп эвес сорулгаларны боттандырарда, өшкү ажылының материал-техниктиг болгаш чем баазазың быжыглаары-биле кады социал, экономика, культура, хандырылга айтырыгларын амыдыралдың шапкын хөгжүдезинге дүүштүр шиитпирлээр апаар. Өшкү ажылының келир үези кадарчыларның моон соңгааргы салгалының дугайында айтырыг-биле база тудуш холбаалыг чүве болганда, аныяктарны мал ажылынче хаара тударының боттуг хемчегдерин амдыгаалтан ап чорудары негеттинип турар. Ону түгле малчыннарның ажыл, амыдырал байдалын, орук-харылзаазы экижидерибиле, бригада, турлаг бүрүзүнге чүрттаар оран-савазын тудуп, электри чымын оларга чедирип, кадарчыларның бажыннарынче телевизорну, соодукчуну, хөп чүүр машинаны киирип, микротөптерге рашаллярны тургузуп, культураның одагларын ажылдып, магазиннерни, медпунктуларны, чунар-бажыннарны доктаамал ажылдадыры-биле чедип ап болур болгай. Ам дээрезинде бо талазы-биле мактаныптар чүве чок. Кадарчылар ам-даа узун хемнер баштарында, кадыр даглар аразында кидис өлүринде, эрги чадырларында чурттевишаан.

Мындыг хожудаашкынны ажыл эртериниң боттуг хемчегдерин ап, малчыннарга, чурттаага, кажаа-хораа, орук тудуун шапкынчыдар дээрге, чогуур министерстволар (оон иштинде Колээ ажыл-агый министерствозу), ведомстволөр, удуртуп баштаар өскедаа органнар четчир акша-хөреңги тускайлап бербейн туралын совхоз директору К. Куулардың хомудан чугаалап органы чөп болбайн аан. Чүгле ындыг чылдагаанда эртпеп чылын совхоз чаңгыс-ла кажаа тудуп алыр аргалыг болган.

Кадарчыларның негелдеэнлээн хайырары-биле өшкү бригадаларының төптеринге пошилар тургузар дугайында айтырыгны сүт-хөлчүлөр районнуң болгаш республиканың удуртур органнарынга ам каш-даа чыл улаштыр тургузуп келген. Ынчалза-даа чогуур дериг-херекселдерни Харылзаанның бүдүргүлге-техниктиг эргелелининден мынчага чедир ап чадаан.

Мал ажылының бо ажыктыг адырында удуртур чамдык ажылдакчыларның амдаа тоомча чогун совхозтуң мурнакчы малчыны Норжунөөл Сат база хомудан чугаалап олурду. Шынап-ла, мында, каксы-даа бол, көдүртүпген айтырыгларны шиитпирлээринниң аргаларын хамаарышкан министерстволарга, ведомстволарга өөренип көөру чугула апарган эвес бе? СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган доктаалында өшкү ажылының материал-техниктиг баазазын быжыглаарын, кадарчыларның күш-ажыл, амыдырал байдалын экижидерии эң кол сорулгаларның бирээзи кылдыр салганы билдингир болгай.

...Даргын бажында, дээрже белии үнген кадыр даглын баарында, чаңгыс өгүүк чанаңындан чаштанчы оттар хараңгы имирде-ле кызаңдыжы берген. Эрестиг кадарчының эртежизин ындыг-ла болгай: дээрде сылдыстар безин орта-арывээнде тура халаап, сарыг шайны хайындыра бергеш ол-дур. Өшкүлер ийи-ченгистап төрүп эгелээн чүве болганда, кажаа иштии эртежик барып көөр. ам бар аңайларны мдар, төрүүр чоокшулаан өшкүлерии аалга үзүп аттырар— черле ажылдың кайы ол дээр.

Кадарчы Саттың ажыл-ишчи хүнү ыыжаар эгелээр. Ол база-ла амыдыралдың өөредии болбайн аан. Хоочун малчыг бо юбилейлиг чылда төрүүр өшкү бүрүзүнден аңайны камгалап, өстүрерии, харын-даа, аргалыг база эртикен чылдагы көргүзүүнү — 100 өшкүзеп-не 125 аңай алганын — улам бедизерии хүлээптеп. Ол кажаа-даа үнделиин чок аазаашкыл кылып чаңчыкпаан.

Х-К. МОҢГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Кузнецкининиң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадыныңың 50 чылы

АЛДАРЛЫГ ТУДУГ

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. Кузнецкининиң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады 50 чыл болган. 1932 чылдың апрель 3-те ажаа эң баштайгы шойну эвилдирип үндүргеи.

Кузнецкининиң металлургия комбинады, Магнитка, Горькийниң автозаводу, Днепрогэс чүртту индустриализастаарының үндезинин салып, баштайгы беш чылдарның алдаржаан улуг тудуглары боон турган. Олар ам-даа — адаарт үлетиүрүнүң эң чугула бүдүрүлге черлери болбушаан турар.

Ол эң улуг бүдүрүлге черин ыска хуусалның иштинде бүгү чүрттүң деткимчези-биле тудуп тургускан. Бүрүн металлургия дериг-хереселдерлиг ол улуг бүдүрүлге черин ажыглалга киирерине үштендаа экош чыл иегеттинген. Ол — Кузнецкининиң тудуунуң коммунистериниң, бүгү ажылчы чонларының организакчы улуг ажылының түңнели, социалистиг чарыштың кажантызындан-даа артык калбарганының ажыы болган.

50 чылдар иштинде ол бүдүрүлге черн улус ажылаарыңа 141 миллион тонна шойну, 163 миллион тонна канны, 122 миллион тонна прокатты, 30,8 миллион тонна демир-орук рельстерин берген. Кузнецкининиң металлургтарының продукциязы Совет Эвилелиниң 5 муң бүдүрүлге черлеринче, делегейниң 37 күрүнелеринче чоруп турар.

Комбинат-биле кады Новокузнецк хоорай база туттунуп, өскен. Ол амгы үеде Сибирьде үлетиүрүнүң эң улуг тептериниң бирозун апарган.

ЧУРУКТАРДА: Сибирьниң металлургия пайысылалы — Новокузнецк хоорайже киргеи орукта турасказал, Кузнецкининиң металлургия комбинадындан аңгыда Новокузнецкиде кара болгаш өңнүг металлургияның база үш улуг бүдүрүлге черлери: Барыын Сибирьниң Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг металлургия заводу, Новокузнецкининиң алюминий заводу, Кузнецкининиң ферросплав заводу база бар. **Кузнецкининиң металлургия заводунуң мурнакчылары** (солагай талаадан оң талазынче) 1100 станның улуг оператору Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, СЭКП-ниң Новокузнецк хооркомунуң кежигүнү И. И. Федоров, рельс кылыр цехтиң улуг вальцовщиги, Күш-ажылчы Алдар орденниң II болгаш III чергезиниң эдилекчизи Л. Д. Калинин, демир сулаар цехтиң кызыдыкчызы Б. В. Волошин, сорттуг прокат цехтиң улуг вальцовщиги, Күш-ажылчы Алдар орденниң II болгаш III чергезиниң эдилекчизи Л. Д. Калинин, демир сулаар цехтиң кызыдыкчызы Б. В. Волошин, сорттуг прокат цехтиң улуг вальцовщиги, Күш-ажылчы Алдар орденниң II болгаш III чергезиниң эдилекчизи Л. Д. Калинин, демир сулаар цехтиң кызыдыкчызы Б. В. Волошин, сорттуг прокат цехтиң улуг вальцовщиги, Күш-ажылчы Алдар орденниң II болгаш III чергезиниң эдилекчизи Л. Д. Калинин, демир сулаар цехтиң кызыдыкчызы Б. В. Волошин, сорттуг прокат цехтиң улуг вальцовщиги,

А. КУЗЯРИНИҢ фотолары

СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Угаан-сарыылдың болгаш тайбыңга ынак чоруктуң сөзү

Бүгү делегейде үүлдүгзүнүүшкүн-биле уткуттурган угаан-сарыылдың болгаш тайбыңга ынакшылдың тодаргай сөзүн Совет Эвилели база дагын сөглээн. Совет профэвилелдер съездизинге болгаш Ташкентиге баймралдарга Л. И. Брежневтиң чугааларында көдүрүлген чаа инициативаларны делегейде кол кезиинде ынчалдыр көрүп турар.

УЛАН-БАТОР. Совет Эвилелиниң ёй-шаанда болган опза чугула чаа инициативалары ядролуг дайынның кыжаныын чок кылырының, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарын ханыладырының, боо-чепсекти эңдере бүдүрериң шегләрининиң, күрүнелер арасынга кады ажылдажылганы удам ынай хөгжүдериниң боттуг оруун айтып турардыр деп, МАР-ның даштыкы хереглер министри М. Дугэрсүрэн меделээн.

Л. И. Брежневтиң көдүргени тайбыңга ынак боттуг саналдар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыдап кылганы 90 чылдарга Тайбының совет программазын хөгжүдүп турар-дыр деп, министр демделээн. ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдың ядролуг боо-чепсектерин немей пептеретпес деп шинтпириниң совет удуртулганың чаңгыс талаалыг чурум-биле хүлээп алганын делегейниң бүгү улустары болгаш депшилгиг күштери чаагай тура-соруктуп, Европага болгаш бүгү делегейге тайбының бижыглаарынче күзел-чүткүлдүг базым кылдыр, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкынарга парга Советтер чүртүнүң өскерлиш чок белениниң илерели кылдыр үнелеп турар.

Совет Эвилелиниң Азияга тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуу бижыглаарынче утланган тодаргай саналдарын база МАР-ның чазаа болгаш моол улус бүрүн деткип турар деп, М. Дугэрсүрэн онзалап демделээн. Азия диптиң улустарының аймыл чок болгаш оожургалдыг турарының нүүрүнде ол кавының күрүнелериниң аразынга чаагай кожа-хелбээ бижыг харылаалары болгаш ажыд-ишчи кадың ажылдажылганы деткинриниң мырыңай эргежок чугулазын Ташкентиге чүве чугаалап тура, тайбың дээш чалбыыштыг демиселчи эш Л. И. Брежнев база дагын онзалап демделээн.

Азия болгаш Оожум океан күрүнелериниң аразынга халдашпазының болгаш харылзааларынга күштү ажыглаазының дугайында керээни чарып алырының дугайында Моол Арат Республиканың кирген саналы харын ол сорулгага бараан болур. Социалистиг чүрттарның Азияда дуглуржуушкунуут, тайбыңга ынак даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы чаагай үрелиг түңнелдерни бээр, Азия диптиң тайбының болгаш доктаамал оожургалдың зоназы болдурарынга шинтпирлиг үлүг-хуузун киирер дээрзинге бүзүрелдиг мен, ындыг ажыл-чорудулганың тодаргай илереди ССРЭ-ниң, МАР-ның, Индия-Кыдаттың аңы-дукма чүрттарының, ол ышкаш Афганистанның эгелекчи саналдары болур деп, министр меделээн.

ХАНОЙ. Азияга тайбыңны бижыглаарының нүүрүнде эш. Л. И. Брежневтиң көдүргеи чугула инициативалары Советтер чүртүнүң тайбыңга ынак даштыкы политиказының чыыткылаачак бадыткалы-дыр деп, ВКП ТК-ның органы «Нян зан» солуп редакция үүлүнге айыткан. Ол политика диптиң эң улуг үш чүртүнга —Индияга, Японияга болгаш Кыдатка хамаарыштыр ССРЭ-ниң туружулдан бүгү тодазы-биле илергейлеттинген. Бот-бодунуң эргеажыктарын хүйдулежириниге, бот-бодунуң херектерин хогаарлашпазынга болгаш кайызынга-даа ажыктыг болурунга—үшкү чүрттарга каража чедирбезинге үнделээн, совет-кыдат харылзааларны экижиндер талазы-биле оларның кайызынга-даа таарышкан хемчеглериң дүтайын канлыг-даа баштайгы негелдерлер чокка дугуржуп алырынга Совет Эвилели белеп дээрзин Л. И. Брежнев Ташкентиге меделээн. Ол саналдарны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадылаазы Тайбың программазының тодаргай хөгжүдээзи кылдыр көргеш, оларга байыр чедирип турар бис.

Азия дээрге айыылдыг ыяк точкалар хөй база америк империализмниң болгаш оларның-биле суглээлиг пекинчи экспансионистериниң чимээнишкиниериниң уржуу-биле дүшкүүрлүг чорук үргүлүү хөрлээлеп чыдар делегейниң ыңдыг кезээ-дир деп, ол солуп бижээн. Тайбының болгаш чагаай кожа-хелбээ турарының харылзааларын доктаадың тургузарынче оруктуу ажыдып турар ёйу келген болгаш боттуг хемчеглериң ботгайдырарын ол байдалдарда Совет Эвилели саналдап турар-дыр. Совет Эвилелиниң чагаай буянныг ёруулгаларын оон-биле бүрүн хуваашпышаан, ыяктан улуус ССРЭ, Лаос, Камбучия, Моол, Афганистан, Индия-биле болгаш Азиялың тайбыңга хандыкшылдыг ёске-даа күрүнелериниге кады бомбүрзектиң бо кезээнге тайбын болгаш оожургалдыг чорук дээш демиселди чорудуп, бистиң планетавыска тайбыныңы бижыглаарынга бодунуң салыышкынын киирип турар.

* * *

ВЕНА. Линпко чүве чугаалап тура, Австрияның Компартиязының Даргазы Ф. Мури мынга деп меделээн. Ол саналдарны Москвага болгаш Ташкентиге чугааларынга Л. И. Брежневтиң көдүргеи ССРЭ-ниң чаа тодаргай болгаш тайбыңга ынак ханы уткалыг инициативалары, хамыктың мурнунда ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерни немей өстүрбес дээн чаңгыс талалыг шинтпири — ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыының болгаш чагаай тура-соруктуунун, боо-чепсектерни эңдере бүдүрери болдурбазының талазынга Каттышкан Штаттар-биле дугуржуушкунну чедип алырынче оон чүткүлдүүнүң бүзүрелдиг илереди-дир.

Австри коммунистер үлүртүнчүзүнүң демделээнии ёзугаар алырга, чаа совет саналдарны боттуг ёзу-биле көөрүдеи Вашингтонуун ойталаазы делегейниң чугула айтырыгларын таарыштыр шинтпирлээринге оон ылаг боор күзел чогуунуң дугайын база дагын хереглеп турар Тайбыны хандырарының алыс ыныыт политиказы харын чепсеглелиишкинни дүжүрериниң политиказы болган турун болур деп. Ф. Мури онзалап демделээн. Бир эвес ол политиканы чаңгыс тала эвес, харын - ийи тала чорудар болза, ол харын дээштир тиг болур. Оны чедип алыр төлөөде, тайбыңга ынак күштер дем катнап демиселге удам сырый каттыскан үжүрлүт. (СЭТА).

ЧССР-НИҢ ФЕДЕРАЛДЫГ ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанның даргазы Л. Штроугал чазактың ажыл-чорудулгазының дугайында ЧССР-ниң Федералдыг хуралының сессиязынга илеткел кылган. ЧКП ТК-ның Чиигиие секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусак сессияның ажылынга киришкен.

Социалистиг инитилелди удам ынай сайзырадыр талазы-биле ЧКП-ниң XVI съездизиниң айыткан сорулгаларын күүседир дээш чүрттүң ажылчы чонпарының сорук киришкинниг ажылдап турарын Л. Штроугал демделээн. Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң кады ажылдажылгазы хөй таалыг болган эң-не белик түңнелдериг болуп турарын илеткелчи айыткан. Ол чаагай үре-түңнелдер хамыктың муруналийн чүрттарның коммунистиг партиялараның сырый дем каттыштырган күжениишкинериниң ачызында чедип алдыгаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбың программазы социалистиг даштыкы политиканың чиигиие шүгүмүн улам-на хөгжүктиниң илеткелчи онзалап демделээн. Социалистиг чүрттарның тайбыңга ынак даштыкы политиказы делегей даймакы болдурбазынче, боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин соксадырынче, чепсегленишкинни дүжүрерине, чавырлышкынны камгалаарынче болгаш улам хапыладырынче утланган. СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң киирген тайбың чаа саналдары дайын айнылын бүрүн узуткаарынче утланган деп, Л. Штроугал меделээн.

Кубаның ажылчын шимчээшкинииниң дугайында ном

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). «Кубаның ажылчын шимчээшкини. Документилер болгаш үүлдер. 1865—1925 чылдар» деп эгелиг чылда помпу парлаашын Кубага улуг сонуургал-биле уткаан. Ол помпу «Инитилел эртемнери» деп ном үндүрер черге парлаан.

Ажылчы чонпарының эргелери дээш демиселди калбартыкан баштайгы ажылчын организациялар ортулукка тывылганындан 1925 чылда марксисчи-ленинчи партияның тургустуунганынга чедир төөгүүнүң улуг үе-чадазы помда хаара туттунган.

Куба революциязының сорук киирикчизи, Латин Американың шылгараңгай бодалчызы болгаш империализмге удур сыныш чок демиселчи Хосе Мартинин ажылдары чылда номда улуг черни эзлеп турар. Кубаның ажылчы чонпарының интернационализминин дугайында. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы оларның деткээнинин дугайында номуун хөй материаллары тодаргай хереглеп турар.

САЛЬВАДОРНУҢ ЧОНУ-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

МЕХИКО. (СЭТА-ның корр.). Сальвадорнуң чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Мехикога болган делегей шуулганы Американың Каттышкан Штаттарының Төп Америкага эжелекчи болгаш дайызыраң политиказын база хөделиишкиннерин ханы килеңээшкин-биле шыңгыы буруу шапкан. Хосталга болгаш демократия дээш Сальвадорнуң патриоттарының төптүг демиселин делегей шуулганының киржикчилери иэин-биле деткээн.

Шуулганның киржикчилери — Европаның, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың эп-сеткил каттыштырылгазының национал бөлгаш түс черлер комитеттериниң, а ол ышкаш Мексиканың төөн үзелдиг, дешилгелиг хөй-ниитл организацияларның төлээлекчилери политиктиг декларацияны хүлээп алган. Каттышкан Штаттарның талазындан каржы холгаарлаашкың күштелген амгы үеде Сальвадорнуң чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының калбак кампаниязын улам күштелдиреринің эргежок чугулазын ол документиле айыткан.

Калбак улус массаларның демиселин баштаан Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузу болгаш Сальвадорнуң Революсчу-демократтыг фронтузу сальвадор улустуң эрге-ажыктарын болгаш күзел-соруун илергейлээн кара чангыс ёзулуг төлээлекчилер болуп турарын политиктиг декларацияда демделээн.

Ынчангаш шуулганның делегаттары Сальвадорда чөрүлдээни тайбың шинтпирлээринин аргаазын дилеп тыварынче утланган НХФ-ниң болгаш РДФ-ниң база делегейнин дешилгелиг, демократтыг күштериниң инициативазын деткип турар деп, документинде айыткан. Сальвадорда чөрүлдээни политиктиг тайбың арга-биле шинтпирлээр төлөөде, шериг хунтазын АКШ-тың деткинрин соксадыр, америк «төвүлекчилерни» чүрттан үндүрер, кандыг-даа ажыктыг болуруга сальвадор улуска бээр херек.

Делегейниң улустарының деткимчезин, бо угланышкынга хөделиишкиннерин холбаштырар сорулгалыг сальвадор улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү-делегей комитединг тургускан.

Ж. МАРШЕНИН ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуа революциязын Франциянын коммунистериниң деткин турарының дугайында ында чеде берген ФКП-ниң Чиигиие секретары Жорж Марше меделээн.

Рейганның администрациязының өжээтен хеделиишкиннеринге удур республиканың чопчуун бижыг туруштуун парлалга конференциязынга ол бедин-биле үнелээн. Никарагуанын чону бодунун төрээн чүрттуунун хамаарышпас чорууң болгаш хосталгазын камгалаар бүрүн эргелиг деп. ол чугаалаан. Бодунун чүрттуша кандыг инитилел тургузуу таварыжыл деп айтырыгны түгле Никарагуанын чону шинтпирлеп болур.

Төп Америкада байдалдычогумчалыг кылдыр таарыштыр шинтпирлээр дугайында Национал хосталганың Сандинио фронтузунуң болгаш Никарагуанын чазаанын саналдары делегейнин ол районуна тайбынны болгаш чогумчалыг байдалды хандырар херекке чугула салыышкыны болуп турар-дыр деп, Ж. Марше айткан.

Куба болгаш Гренада-биле, а ол ышкаш бодунун национал хосталыышкынны дээш демиселин турар Сальвадорнуң болгаш Гватемаланың улустары-биле ФКП-ниң эп-сеткил каттыштырылгазын француз коммунистериниң удуртукчузу Жорж Марше парлалга конференциязынга Никарагуаның чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының, национал катан тургузуушкүн дээш оон демиселиниге салыышкынын киирер дээш шинтпирлээринин дугайында Нуакшотка болган учурашымышкынын киржикчилери меделээнивер.

ДАЙЫНГА УДУР ШИМЧЭЭШКИННИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Дайынга удур шимчээшкин АКШ-та улам-на массалыг будуштуг болуп бар чыдарын «Филадельфия инкуайрер» солуп онзалап демделээн. Ол дугайын, чижээ, делегейге ядролуг күүлерни өстүрбес болгаш ядролуг чепсектерниң чаа хевирлерин пептередириң болдурбас дээш америк хөй-ниитининиң калбак кампаниязы хереглеп турар. Бо чылдың эгезинден бээр АКШ-тың 150 ажыг хоорайларында хөй-ниитининиң хуралдары болуп, ядролуг чепсекти хоруурунче кыйгырыглыг резолюцияларны хүлээп алган. Конвектикут, Мэн, Массачусетс, Вермонт, Миннесота, Орегон, Нью-Йорк штаттарның хөйлулар үндүрер хуралдары, Канзаста болган Висконсинде төлээлекчилер палаталары база ыңдыг яңзылыг резолюцияларны үүлдүр деп корген. «Ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин соксадырынче кыйгырыг» деп ат-биле сураглаан документинин аланга американнарның ат салыышкынларын ам чыын турар политиктиг он-оң организацияларны ядролуг боо-чепсектерни өстүрбес дээш демиселдин ол кампаниязы каттыштырып турар. Чүгле Калифорния штатка безин АКШ-тың тайбын талалакчыларының ол кыйгырыының адаанга чартык миллион ажыг кижи ат салган.

Солуунун айтканы-биле алырга, Американың «оттуушкуунун» кол чылдагааны — АКШ-тың ядролуг күүлерин айылдыг ёзу-биле улам ынай өстүрериниче угландыышкынны алган вашингтончу администрациянын дайынчыраң политиказы болган. Чепсегленишкинни дүжүрери-биле холбаалыг айтырыглардан болгаш политикадан АКШ-тың чонуунун моон мурнунда оранчок ырак турган эң янзы-бүрү незектериниң төлээлекчилери боо-чепсектерни эңдере бүдүрериңе удур. тайбың дээш демиселче ынчангаш кирип турары ол. Эмчилер, юристер, шажынчылар болгаш чүрттүн садыг-үлетпүр балыктериниң төлээлекчилери дайынга удур шимчээшкиниге удам кежу рольду ойнап эгелээн. Филадельфияның чүрттакчызы Берт Клайнбергтин— «Бир эвес тайбынны ам камгалап албас болзувусса, даарта орайтай берген түрүп болуруп американнар биле бергеннер» дээн сөстерин «Филадельфия инкуайрер» солуп барымдаа кылдыр көргүскен.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ КАЛБАРТЫР

АЛЖИР. (СЭТА). Сахаранын алды чүрттарының — Алжирниң, Ливияның, Чадтың, Мавританиянын, Малиниң болгаш Нигерниң күүрүе баштыларының алдыгы төөлел хуралы бодуның ажылын Мавританиянын найысылдалы Нуакшотка дооскан. Экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле Африканың од чүрттарының аразынга кады ажылдажылганы улам-на калбартырынче утланган шинтпирни төөлел хуралдың киржикчилери хүлээп алган. Оларның аразынга кады ажылдажылганы калбартыры Африканың алды күүрүелериниң экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чоруун бижыглаар дээш демиселче чедишкиниң үндезини болур деп документинде айыткан.

Кады ажылдажылганы хапыладыр, тодаргай түңнелдерлиг болдурар сорулга-биле чазактар аразынга чаа-ынаар тургузаар дугайында шинтпир хүлээп алдыгаан. Дем-биле боттандырар экономиктиг төлевилелдерни саңхоо-биле хандырар база күүселир сорулгаларны ол организацияга дагзыр деп турар. Дең эргеге болгаш чөптүг чорукка үндезилеттинер делегейниң экономиктиг чаа чурумун тургузары дээш демиселди үргүлчүлээриге бүрүн шинтпирлиин төөлел хуралдың киржикчилери илергейлээн.

Бодунуң хамаарышпас чоруу дээш демиселиниң турар Намибияның чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының, национал катан тургузуушкүн дээш оон демиселиниге салыышкынын киирер дээш шинтпирлээринин дугайында Нуакшотка болган учурашымышкынын киржикчилери меделээнивер.

Р. Рейганның шиитпири

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк чаа боо-чепсектерни Тайваньга бээр дугайында шинтпирни Р. Рейганның администрациязы хүлээп алган. Тайваньга бээр ол боо-чепсектерниң иниги өртээ 97 миллион доллар болган.

Тайваньга америк чаа боо-чепсектерни бээр дугаймында АКШ-тың шинтпиринге Пекиниң амгы чагырыкчыларының удурланмайн турарын «Балтимор сан» солуп бижээн.

АРГЕНТИНА - ВЕЛИКОБРИТАНИЯ: чөрүлдээ улам чидигленген

ЛОНДОН. (СЭТА). «Аргентина бодуның шериг корабльдерин чорудуп турар», «Фолкленд өртулуктарны долгандыр дүшкүүрлүг чорук улам күштелгеиэ» деп эгелерлиг үүлдерни Лондонның солуннары парлаан. Атлантика океанның мурнуу-барымын кезээнде Фолкленд өртулуктар кайы чүрткэ хамаарыжыр ужурлугул деп айтырыгның түңнелиинде маргылдаа Аргентинаның болгаш Англияның аразынга соөлгү үеде кедергей чидигленген болгаш ол ийи чүрттарның аразынга чепсектиг чөрүлдээге чедирер чыгаап.

Аргентинаның эриктеринден 3200 километр ыраапта Фолкленд өртулуктарның бирээзи — Мурнуу Георгий өртулуктуң эриинге Аргентинаның шериг-далай күштерин мөөнээн, а бодунуң шериг-транспорт суднозун Англия ыпаар база чоруткан. Ол судноунуң кырында Англияның хөй далай чадаг шериглери бар. Фолкленд өртулуктарның Бюрозу организациязын удуртукчузу халашкан англи гепперад Б. Фроу медегзел кылган болгаш Фолкленд өртулуктарже шериг корабльдерин, ужар түүлдү чорударын. Мурнуу Георгий өртулукта дүжүрүгүнген аргентина шеригзерин оортэн үнүүр ойлардырын Англияның чазаандан петээн. Шериг флодуның хекгериниң талазы-биле министриин оралакчызы турган К. Спид ол негелдени өткээн.

Фолкленд өртулуктарның чонуунун бүрүн эргезинин дугайында айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязынын сессияларынга чаңгыс эвес удаа чугаалажып келгенин амгы чөрүлдээнин удам чидигленгени-биле холбаштыр хайгаараакчылар демделеп турар. Ол өртулуктарның айтырыын чугаалажышкынарның аргазы-биле тайбың шинтпирлээринче КНО-нуң Кол Ассамблеязы кыйгырып турган.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Ийи чүрттарның аразында харылзааларны аргентин талаатын төлээлекчизи «эң-не дүшкүүрлүг» деп демделээн. Дайынчы белеп байдалды Аргентинаның шериг-далай күштериниң базаларында чарлаан. «Англияның талазындан дорт агрессия болган тавайлытада» дайын чорудулгаларын эгелээр дугайында Аргентинаның шериг-далай күштериниң командылалынга лужаал берген.

Индий парламентарийлерниң негелдези

ДЕЛИ. (СЭТА). Индиядан оорлаан уран үүлдүн чогаалдарын Каттышкан Штаттардан-дораан эгидерип индий парламентарийлер негээн. Ол чогаалдарны Каттышкан Штаттар Индияга дедир эгитпейн, амга чедир саададып турар. Дравид муниетра партиядан депутат В. Гопалсамй чүрттүн дээди хообшужудулга органының үстүкү палатазында чүве чугаалаан болгаш Тамилнадуу штатта хүрээдеп дерт чыл бурунгаар оорлаан индий уран үүлдүн кайгамчык үнелиг чогаалдары америк музейлериниң бирээзинде чыдарын айыткан. Ол чогаалдарны мөге документилер-биле баштай Лондонга аппарган, а оон соонда АКШ-тың Техас штадында музейге 600 муң долларга садыткан. Мурнуу Индияның музейлеринден оорлаан уран үүлдүн ийи чүс ажыг чогаалдарын Техастың музейинде делгээнин парлалга дыңнаткан.

Шүлүк кыдыраажындан

ХАЙЫРАКАН

Дудускекгиң аразынче
Дундуштелип тне бергеп,
Хайыракан, хүннеп чердеп
Кажарарып көступ кээр сен.
С. ПЮРБЮ.

I

Хайыракан!
Сени көөрге
Кандыг бирии манагыпып,
Ханы бодал хөрээн долган,
Сүвүр бөрттүг сүзүк
шерии—
Сүрлүг маадыр өгбем дег
сен.
Улуг-Хеминиң чалгыглары
Уйгу, дыш чок
ырлаңнашкан:
«Аштаазыпза, сукеазыпза
Аржаан боор бис—амза!»
дээнзиг
Араалчалап бадып чыдар.
Сарыг хову чечектери:
Салгып-сырып өпейлээрге,
«Элезинзе, түрезинзе
Эдээн минчиир торгу
бис...» деп
Эрээн шокар эстеннеп кээр.
Шүлүкчүүң сенээ өргүп,
Шүүп алган чылыг сөзүп
Чылдар өттүр ужуктурган
Шырым булут хөлегези
Шырайында кararo-дыр...

II.

Хайыракан!
Үдрава —
Калган оглуң катап келбес...
Чүрээм бөгүн сени адап,
Чүнүң-биле өөртүрүмнү
Сүме кадып, хөлзедип тур.
Чечен оглуң шүлүктерге
Сени алгаан, а мээң ижим
Саяң далай чалгыын эккээр,
Чемгир тараа сагланнадыр—
Чараш даам сээң ырын
болур.
Чалымыңга дешнежикээн
Чаа хоорай—Шагаан-Арыг,
Чараш кыстың шыырлай дег,
Чалыларның салымында
Чайынналдыр хүннеп келир.
Хайыракан!
Сени көөрге
Чолук дайзын кайыын
кээрин
Хайгаараалзыг,
кижилериңиң
Чолуп-мөрүн ышпынмас
дээн
Чоргаар түрлүг маадыр дег
сен.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

Кижилер болгаш чылдар

УТТУНДУРБАС

көрүп, дыннап ора, Бай-Тайга районнуң Шуй чеди чыл школазынга бежен чылдарда ажылдап турганым үени база катап сактып ордум. «Мурнакчының» колхозчуларының, башкыларның, өөреникчилерниң — тыва өөңүктеримнин аразынга кончуг эки чурттап турдум. Олар меңээ кажан, каяа-даа уттундурбайн, сагыжымга кирип чоруур. Чижээлээрге, башкылар уран-шевер Лопсанны, хөгжүмчү-скрипач Анай-оолду, уруглар кижизидилгезинге шыгыы негелделиг школа директору Сарыг-оол Биче-оолду, колхоз даргазы угаанныг болгаш баштак Доржуллайны утпас мен. Ажы-төлүм төрүттүнген чери Тываның оолдар, кыстары-биле чангыс паштан сүттүг сарыг шай аартап чораан үем каяла уттундурар. Оортан ыраап тудум, опу сактырым дам баар, сорунзалыг чүве, дег, Тываны сактып чорааш, оон дугайында эвээш эвес шүлүктерни бижидим. Оларның чамдыызы орус дылга парлаттынып үнген. «Шүлүкчүлер Тываны алларжыдып турз» деп чыыпдыда киргеп.

Тываның Улуг-Хем, Хемчик, Барлык хемнеринге ынак чордум. Саян ГЭС-тин турбиналарын ажылдадып турар күүлүг Улуг-Хем бо хүннерде улам чараш, алдарлыг. Бо хемнерден сыырткыыш-биле балыктап чордум.

1955 чыл чүве. Сыырткыыш чүктеп алгаш чаныш ор мен. Өөреникчилерим үткүй чүгүржүп келгеш: «Башкы, Тока дарга келген!— дидирлер.— Улус клубта чыглып тур». Клуб дээрииге бичии бажын чанында кижи долу. Ман-биле келдим. Чыылган чон, хааржакта серенги-ле. Чыылганнар ортузунда кара костюмнуг, хөрээнде депутат демдектиг, ортумак сынныг, делгем эгинниг, тырын магаботтуг кижини эскерип кагдым. Эш Тока ол. Чыылгандардан айтырды:

— Гармонь бар бе?

— Бар, бар, дарга—деп, чангыс үн-биле харыылады-быс.

— Подгорная деп танцы ойнаар-ла—дидп.

Гармоньчын хөглүг үнүнге удеттиргеш, дээрде ужуп чораан эзиргилештир, ийи холун херивиткеш, самнап үнду. Сонуурган чаш төд дег, улустуң бажын ажыр мойнум сунушкап көрүп турдум. Орус улустуң плясказын тулган-ла теп-тур. Бир дугаар көрүп турар болгаш: «Тока мындыкижи турган чүл, «Араттың сөзүнүң» автору, көңгүс бөлүүн кижи!»— деп бодап турзуук мен.

Самнап тура, бир тыва кыстыы чалады. Хөгжүмүүдеп валыс ойнаарын дилеп алды. Демги аныяк кыс-биле кажыргылаңнар бөөлдешип, катыгып, хөглеп-ле тур. Чыылганнарның омак-хөглүү дам барды. Кыстың мойнунда аржыылы ол-бо талаже кинскиди хадып, кайызының-даа мойнунга ораажып-ла тур. Кыстың аянныг, чаражы-даа дегет, ооң овур-хевири мээң сеткилимде мөңгеи-биле артып калган. Шүлүк бижип эгелеп чораан кижиге үеччергем тыва кыстың уттундурбас овур-хевири, узун шилгедек хөңү дурт-сыны догум болганы чадавас. Ол кыс мээң кырыыр назы билбес поэзиям боол артып калган.

Хөглүг шактың соонда эш Тока чугаалады:

— Ойнап, хөглеп алдывыс, ажыл-херекче кирээлицер, эштер.

Ол сценаже оожум базып үнүп келди. Залда хостуг олут чок, туруп алганнар шыгырт.

Холунда кандыг-даа саазын чокка чугаалап эгеледи. Партияның XX съездизинге делегат болуп чораанын, съездиниң ужуур-утказын, салган соруулгаларын, тыва чоннуң культуразының моон соңгааргы сайзыралын болгаш дыка хөй солуп үүлдерни билдингир тода чугаалап берди. Хакас дыл тыва дыл-биле домейлешкен болгаш, өлеткелди ооңчуг эки билип орган мен. Оон чечен-мергеи сес-домаан дыңнап ора, «Араттың сөзү» деп тоожузу дээш аңаа Сталинчи шанналды тывысканы черле чөптүг-дүр»— деп бодап ордум.

Даартазында колхоз даргазы, школа директору база мен колхозчуларның бажыңнарын, өглерин кезип чорупкан бис. Ол чораш, мээң бажыңымга келдивис. Мени хакас кижи деп билгеш, хакас дылга арыг чугаалай берди: «Хы, хакас дылды база билир, тергиннеп-дир»— деп магадаан мен.

Кежээликтей үдеттиргеннеринге кады келгени чүк машиназынга олурушкаш, бистер-биле, бүгү суур-биле байырлашкаш аъттанныкан.

Ооң «Мурнакчыга» ол чоруп чорааны мээң сеткилимге уттундурбас кылдыр мөңге арткан. С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп роман-трилогизың хакас, орус дылларга каш катап номчаан мен. Чечен сестүң хоочуннарындан өөренири мөңээ кузенчиг.

Абаканның педагогика институдун дооскаш, база катап Тываже хантарып күзеп турдум, ынчалза-даа кадыкпыл байдалым хоржок болган. Ындыг турбүже Токаның төрээн чуртуңга чангыс эвес удаа чедип, даглыг черниң шапкын хеми, оон төрээн хеми—Мергенниң арыг суун каш катап сүзеүн хандыр пактаап мен.

Н. ТИПИКОВ.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү.
Хакас автономнуг область.

Хөй аймак нацияның ажылчыннар хоорайы Ак-Довуракта Культура ордузунуң дашткы хевири, каастагазыдаа кайгамчык чараш. Ажылчыннар ынаар барыксаар, хостуг үе-шагын аңаа ажыктыг кылдыр эрттирип турарлар.

ЧУРУКТА: В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүүз» комбинаттың Культура ордузунда режиссёр Р. Саттың удурлуп турары шин болгумүнүң кижижикчилери белеткел үезинде.

К. ООРЖАКТЫҢ фотозу.

Чаа чүүлдер, болуушкуннар, фактылар

АМГЫ ҮЕНИҢ КАЗАХ ӨӨ

Кижи чурттаар шөлүнүң (32 дөрбелчин метр), а ол ышкаш таарымчалыынын талазы-биле хоорайда ийи өрээлдиг квартирадан дудак чок чурттаар черии ап болуруп бодап көрүнерем. Оон дал ортузунда — казах национал овур-хевир-биле чазап кылган, он ийи олбуктарлыг, чавыс стол турар. Бир эвес херек болза, ол столга база бөрээни кожа салып ап болур. Өг ханазын дургаар үлүгүүлер, аптаралар, хомдулар, соодукчу, телевизор, заводка кылган улуг эвес суугу тургулаар. Ол бүгү эт-херекселдер шуптузу амгы үенин өөнүң иштин каас-чараш, таарымчалыг кылдыр көргүзүптер. Бистер чогум-на ындыг өөнүң дугайын чугаалаар бодаан улуг бис.

Ындыг хевирлиг өөнүң эрткен чылдың чайынында Улан-Баторга, ССРЭ-ниң национал делгелгезинге Казахстанның киржилгези-биле делген. тиккен турган чүве. Уштоб хоорайда фабрикага кылган ындыг казах өөнүң моол малчыннар дыка сонуургап көрген.

Казахтар көшпеестээнден бөөр үр апарган, ынчалза-даа оларның оо бо хүннерге чедир-ле херек боол турар. Шаанда шагда болза, малчыннар оны боттарыла чазап алыр чорааннар. Талды холбиле кескеш, оон шылбазын картаап, чазаар, ыргайты эор. ол баг-биле ханаларның үтеринден көктээр болгай. Чаңгыс кижи ындыг хөй ажылды канчап кылып шыдаар боор? Дуржулгалыг шеверлер безин чаңгыс-ла өөнү чазаарынга бүдүн чылда ажылдаар турганнар.

Ам Казахстанда хонукта-ла 70 чедир өөнү бүдүрүп үндүрүп турар тускай фабрика ажылдап турар.

Ол бүдүрүлге чери чиик болгаш быжыг ыяшты белеткээш, ону чуга кылдыр чазаар, оон соонда кургадыр болгаш чамдыктарын чоонадыр хырбалаар, оон база катап чогуур хемчээлин ёаугаар дилдирер болгаш шык өтпес будук-биле чаар ажылдарны кылып турар. Ол-ла фабриканың тускай цегинге өөнүң дээвиирлерин, адакызын, өрегзин кидистен быжып, даарап турар. Ол бүгү ажылдарны механизастаан. Бүдүрүлге чери колдуунда-ла адзы халдыг, ажыктыг шөлү 19 дөрбелчин метр өглерин кызып үндүрүп турар. Сөөлгү үезе Улан-Баторга делген тиккен ышкаш, ындыг делгем хемчиниң аразында хөй чүүлдер, сес халдыг өглерни база кылып үндүрүп эгелээн.

Ындыг делгем өглерни улгаттыр каттыштырган хойжу бригадаларга ажыглаарынга таарыштыр кылып турар. Оларны хоорайдан дашкаар дыштанып чергелерге тигерге база эптиг боон турар. Казахстанның хоорайларының ырак эвес кыдыгларында кафе-ог, өг-ресторан кижилерниң караанга чаңчыл апарган. Амгы үеде өг кылыкчылары республиканың малчыннарының хереглелин долузубиле хандырып шыдаптар апарган болгаш өске чергелерни безин чагыгларын күүседип бөөрүнге белеп. Чагыкчының үезинде ёаугаар малчыннарның амызырал-чурттал-газының аайы-биле оон иштинии эт-херекселдерин база четчелеп, кылып бөөр.

Николай МАСЛОВ.
ПМА-ның корр.

Сонуургактарга

СЫГЫРАРЫНЫҢ АЖЫ ЧҮЛ?

Европейжилерге деңнээрге американнар сыгырарынга канчап-даа удурланмас. Ынчангаш олар бажыңынга, ажылга, магазиннерге белип сыгырып чоруурлар.

Чоокта чаа Невада штатка сыгырыкчыларның конкурузу болуп эрткен. Аңаа өске сыгырыкчылар-биле кады Балтимор университединиң профессору 64 харлыг Роберт Понд база киришкен. «Кижиниң сеткил-сагыжы кандыг-даа хайныгымышкын чок оожум турда, сыгыртыкка бөөр. Ол ырыга төрелдешкек, кижиге стресс болдурбас»—деп, профессор Понд санап турар. —«Эскерип көрүңер даан: сыгырып турган кижи кажан-даа ажыныл-хөрадавас, муңгаравас».

Ол боду эмнелгеге, аар кезиишкин эрткен соонда чыыкаш, сыгырарынга хандыкшаан кижи-дир.

А. РЕПИН.
Вашингтон.

* * *

ШКОЛАГА ӨӨРЕНМЕЙН

Он харлыг англи Рут Лоуренс кажан-даа ниити билиг школазынга өөренип көрбээн. Ынчалза-даа ол ортумак школаның долу курузун тергиин эки дужаагаи. Чоокта чаа ол математиканың долу курузун база чедишкинниг дужаап алган. 12 харлыында ол университет кирер мен дээргинге бүзүрел турар.

Рут чеди харлыг кыс дунмазын база бажыңында өөредип турар. Оларга ада-чези база дузелажып турар.

* * *

ЭҢ УЛУГ ЭКРАН

Делегейде эң улуг кинозкран дыштанылганың бир голланд паркарының бирээзинде тургустунган. Экранның узуну— 23, дооразы—17 метр.

Фильмнер үндурер тускай проектору 1 тонна ажыг деңнелгиг.

ЧААН БОЛГАШ КҮСКЕ

Моол аас чогаалындан

Бурунгузуң мурнунда кезек аалдар чоогунга чаан чурттан чораан иргии. Хүнүүн-не ол хемден суг ижип, аңаа секпереп, сергеп алыр турган, а ол-ла хем кыдыынга күске үнүгүр казып алгаш, амыдыран туруп тур эвеспе.

Сүксүн хандыр ижип-ижип, чаан күскенин үнүгүрүнче суг бүлгүрүп ойнаар турган. Күске чеже-ле аңаа оран-савазын үредир боор: «Мээң багай үнүгүрүм үревейн көр»— деп чаңгыс эвес удаа дилеп келген. Ынчалза-даа чаан күскенин дилээн хаайыпга-даа каклайн, үнүгүрже суг күтпушаан чорүп турган.

Бир хүн чаан база-ла хемге келген. Күске аңаа сагындырып-тыр: «Бир эвес силер мээң ораным-үрегдээр чоруунар чидирбес болзуңарза, дайын чарлаар мен». Харыызынга чаан чүгле чырыын чыртайты хүлүмзүрүп каап. Күске маңнап чоруткаш, чоок-кавы аалдарга дыңнаткап: «Чаан-биле дайын эгелээрим ол, даартагы хүнден эртирбейн, мөөн ыраң көжүнер. Оон башка бистиң сегиржип алышкынмывыстан хоозураң, харын-даа кырлыг каап болур силер».

«Эргек дег хензиг бодун билинмейн, чаан-биле дайын чарлап тенээн күскежик» — дээш, бай, шыдалдыг кижилер ону херекке албайн, шала кыжырын каттырышкаш, хонзакындан көшпээннер. А ядыы араттар дораан-на ырады кеже-даа берип-тир эвеспе.

Даартазында чаан суг ижип чедип көөрге, демги күске оон узун думчуунун удуден киргеш, хырнын, өкпечүрээн ызырып эгелээн. Коргунчуг аарышкыдан калчаарап кылыктанган чаан алгырын, кышкырып, ойта, донгай дүжүп маңнап чоруткаш, оруунга тавырышкан чүве бүрүзүн уу-чаза базып, таптаи каапкан. Байларның аал-чурттындан түү-даа артпаан.

Күскеге өкпе-чүрээн өттүр ызыртканы чаан, ол хире күш үндүргенинден моган туруп шагзыраан, харыксыраң чыда өлүп калган.

Турамык, доскут угааныыг, даг дег чаан эргек дег күскеге ынчаар бастырып ап-тыр оо.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 3-ТЕ

«ЧАЙЫРАЛ»: «Октаргайның сески хуулгазыны» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзатказ) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Азажыгаш» 9.00, 12.20, 15.40 «Атлантиданың баштыңнары» 10.30, 13.50 «Ынакшыыр үе келген» (2 серияныг) 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Андрюс» 11.00, «Улуг самоед» (2 серияныг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чеди идегелдин солуңгызы» 11.00, «Чеди ашаам болуп көрүңер» 12.30, 14.30, 16.30, 20.30 (үзатказ) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыпды 14.30, «Хабаттыгыр [illegible]ганнар» (2 серияныг) 16.00, 19.00 шактарда.

Теле Видение

АПРЕЛЬ 3-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.35— Эртенги гимнастика. 8.50—«Бир эвес кадык болуксаныза». (Күшкультурҗуларга сүмелер). 8.55 — Чалыларның чогаадылгалары. 9.25— «Ада-иелер, силерге». 9.55—ССРЭ биле Мозамбик Улус Республиказының аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салгашының овюга. Мозамбик Улус Республиканың ыры болгаш танцының национал ансамблиниң концерти. 10.40—«Советтер болгаш амыдырал». Тележурнал. Дамчыдылгага Азербайджан ССР-ниң Дээди Соведининң Даргазы К. А. Халилов киржир. 11.10— «Спортлотонуң» 14-кү тиражы. 11.15— «Сылдыстарже. Космонавтының бижимелдериниден». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүзүү. 11.45— ССРЭ-ниң тургустунгашындан бээр 60 чыл болурунга. Белоруссияның танцының күүрүне ансамблиниң концерти. 12.30— «Тинлекчилер». Фронтучу өөнүктер хүнү. 13-кү армияның хоочуннарының ужуражулышкыны. 14.00— Чуруктулар дугайында чугаалар. Паоло Веронезе. 14.50— «Аннаашкын». Мультфильм. 15.00 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.00— Политиктиг хайгаарачы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.30—К. И. Чуковскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылыгга. Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүзүү. 17.35— «82-нии ырызы». 18.35—18.50— Чапсар. 18.50— С. И. Тургеневтиң чогаалдарын ёаугаар тургускан «Мөлзэткей» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30— Документалдыг телефильмнер программазы: «Тарноганың тооллуу». «Лешуконьга аъттар плясказы». 22.00—23.55— Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң чемпионду дээш маргылдаа. «Динамо». (Тбилиси) — «Динамо» (Минск). Тбилисиден дамчыдылга. Оон соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20— «Кино көрүкчүзүңүң эдериҥизи». 15.05 — «Руде право» солуңгуи шаңналы дээш хожкейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР-ниң болгаш Швецияның шилиндек командалары. 3-кү үези. Чехословакиядан дамчыдылга.

ЭСТОНИЯНЫҢ ТЕЛЕСТУДИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

15.50— «Харлыг хоорайжыгаш». Фильм-конперт. 16.15— «Юло Вилимаа-биле чартык шакта». Күрүнениң «Ванемуйне» деп үлегерлиг театрның кол балетмейстериниң дугайы. 16.40— «Эйно Мя элтаның шили». Амыдыралга ажыглаар шил үүлдер кылыр «Тарбекласс» заводунуң чуруктчуунуң дугайы. 16.50— «Эрги таверпеде танцы». Улусчу коллективтериниң концерти. 17.15 —«Че-ве, кыстар!». 19.15—Делегейде болуушкуннар дончулалы. 19.30— «Музыка киоскузу». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 20.15 «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — Ленинградтың операның болгаш балеттиң күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының шилиндек.

агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 2—5 градус чылыг болуур.

Кызылда эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус чылыг.

ЫНАКШЫЛДЫҢ ЫРЫ

Рассказ

I.

Солун ажылдакчызы Херел-оол «Сылдыс» совхозтуң хоочун хойжузу Базыр Донгаковичиг Бүрбүүнүң ажылына дүшүп келген. Хойжуларга суг сөөртүп чедип келген тырың кара чолаачы эр Эрендей эртен чорук зайы-биле кел чыда дедир келгеш, корреспондентини ап алыр дээш бурт дээн.

Херел-оол хойжу, Маадырыы Ажыкпан Дөтпеевна Бүрбүү-биле хензиг када-ла сеткил-сагышты хайныктыр хөөрежи каапкан. Хөй уруг-дарыгны азырап өстүрген ие кижи болгаш, хөлчок чазык-чаагай, чугаакыр болган.

— Ортуң оглум-биле үеччерге хире-дир силер, оглум. Оом ам Кустанай деп черде казах уруг-биле өг-бүле тутканы, ийи уруглуг чурттап чоруур болбазыкпе. Чурт улуг—дөмей-ле чаңгыс өг-бүле, кандыг-даа сөөк-язы ылгал чок, ыяы-дүңма төрел ашаар чүве ышпажыл. Кудаларывыс-даа эки улус. Удур-дедир аалдажып, хүндүлежип шаг болган бис, моон соңгаар-даа баар бис ыйнаан. Харын эки чүведир 'он, оглум. Ырак чурттаар — ынак чурттаар, кожа чурттаар — кыржып чурттаар — деп башкатканган ава борбак хүрең арның чырыткыландыр каттырган.

— Келгенин эки болгандыр, оглум. Кижи төлү каяа-даа чоруур, күш төлү каяа-даа ужар. Эртем-билиглиг аныяк кижилер каяа чорбаалыл, кандыг ажыл кылбазыл. Силер суг болза, оран-делегейни одурту кезип, көрбээн чүвени көрүп, ол бүгүнү солуп-сеткүүлге чырыдып чоруур улус силер ыйнаан. Болган-дыр харын, бо ашак кежиниң аразынга хөй чугаадаа болбаан.

Харны казыргыландыр бөөлдеп үнген шуурган-хат улуп, сыгырып, бүдүн өртемчейин дүй бүргеп алгаш, төө силгиптеринге белеп чүве дег, ийи кижиниң арны-бажын хөме шаап, силгип үнген.

Дөрт чүс ажыг хой бурунгаар чылар үжүр чок аай-дедир шурап, алгыржырынга ой. Ол хат-шуурганның даашшимээнинден оларның алгызы кайын дыңналыр.

— Кызар-ла оглум, хойларны үзүп-ле болбас.

Караңгы дүн дүшкен. Соогун канчаар, кижиниң үүле дижи шаккылаар. Бир-де чоога бажы, куржаангы ханалардыг черге кодан хоюн бөле сүргеп турупканнар.

Шуурган калчаалыы-биле улуп, хойларны болгаш кижилерин-даа чурукчулаштар шывадаптарынга белеп, улам-на күштелип орар. Хойжу биле Херел-оол ийи боттары безин чидиржип алыр.

Базыр Донгаковичиниң-даа, журналист Херел-оолдуң-даа бодалы чүүле «чаңгыс баш-даа хой ышкының болбас» деп баш мээзин өрүмнеп турган. А шуурган-хат оларның чаңгыс апарган күзел-бодалынга күш четпээн. Оларның арны-бажы, хол-буду үжүп-даа турза, салдының, муңгаравааннар.

Суурдан келгеи улус оларны хонганының эртенинде тып алыр аргалыг болган. Хойлары онча-менди.

II.

Херел-оол өкпезинге аар дегдирген болган. Район эмнелгезинге экээрге, ийи хойлур угаанын ышкының дембээреп келген. Оон арны, холдары үжүп калган. Эзди-бежи от-кес дег кыптыгып, чалынналып турган, эриннери, отка чирткен алгы дег, дырыжып, кадып калган. Ол чүгле үш дугаар хүнүнүң эртенинде угаан кирип, караан көрүп келген. Эмчиде-дир мен деп чүвени ол ам-на билип каан. Оон мурнунда карангы карак шилдиг, хоюг ак арыш-ырайлыг эмчи кыс олче-хөлчок кичээнгейлиг топтап көрүп орган.

Эмчи караанның шилин үжулгаш, хүлүмзүрүп чугаалаан:

— Ам сегин эгелей бердиңер, эш корреспондент.

Херел-оолдуң бодалы дойлуп үнген. Ол хоюг ак, үнн арын-шырайны, инек-караа дег эрестиг чараш карактарны кажан каяа көргенил?

Элдептиг! Херел-оолдуң кулаанга он чыл бурунгаар бир-ле черге дыңнааны ырызының хоюг аялгазы дыңналып келген.

Өскен черин утпайн-
катбайн,
Эрте чазын чаныш келир—
Эжеш куштар дуруяалар
Эргим сарыым сагындырар.
...Сагындырар, сагындырар, сагындырар... Ол база катап угааның ышкынымнкан. Эмчи сестразы карак чивеш араазында улуг эмчиниң чанында келген.

Улуг эмчи, командылаан, шиитпирлиг негээн.

— Шприп!

— Сулалын хынаңар.

— Чүрээ... чүрээ...

Районнуң кол эмчизи Ирак Базыровна ам Херел-оолдуң амы-тыны, дээш беш дүжүн иштинде ала караан шимээн, аъш-чем-даа орта ишпээн. Аныяк оолдуң амы-тыны хылдың кырынга кээп, өлүм чыган-даа көөрге, оон чүгле ыяшка төрелдеп, ыяшка төрелдеп, ыяшка төрелдеп,